

MATER ET MAGISTRA

Encyklika Jana XXIII.

**o nejnovějším vývoji života společnosti
a o jeho utváření ve světle křesťanského učení**

z 15. května 1961

ZVON
ČESKÉ KATOLICKÉ NAKLADATELSTVÍ
PRAHA 1996

Církevní schválení

České biskupské konference č.j. 323/96 ze dne 7. května 1996

Publikace vychází za podpory Rakouské biskupské konference

© ZVON, České katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., Praha 1996

ISBN 80-7113-154-7

Předmluva

Předcházející papežové psali sociální encykliky pro učence, teology, filozofy, právníky, ekonomy. Jan XXIII. mluví k lidem. Ti mu rozumějí a jsou rádi, že chápou, co jim papež hodlá říci. Než encykliku vydal, zavolal si poradce a spolupracovníky, aby vypracovali návrh encykliky, ale to, co mu předložili, striktně odmítl, protože nechtěl, aby tak fundované dílo vyšlo pod jeho jménem. On není tak vzdělaný a podepíše jen to, co sám pochopí a co potom budou moci pochopit i obyčejní lidé, které chce touto encyklikou oslovit. Úspěch encykliky mu dal za pravdu.

Smrt papeže Pia XII. ukončila jedno období církevních dějin. Papežové od Lva XIII. po Pia XII. totiž argumentovali filozoficky a podle přirozeného práva - argumentaci motivovali teologicky, zatímco od Jana XXIII. se začíná argumentovat empiricko-sociologicky.

Druhá světová válka znamená i pro sociální nauku církve významný mezník. Po válce se společenská situace podstatně změnila. Společná snaha o obnovu odstranila dosavadní třídní rozpolcenost a vedla během několika let k pozoruhodným výsledkům.

Papež Jan XXIII. využil sedmdesátého výročí encykliky *Rerum novarum* k tomu, aby sociální nauku církve přizpůsobil novým poměrům. Příprava nové encykliky byla namáhavá a zdoluhavá. A to nejen proto, že papež si přál, aby základní zaměření encykliky bylo více pastorační, ale také proto, že množství nových problémů vyžadovalo spíše podat praktické návody k řešení než objasňovat základní principy.

Encyklika *Mater et Magistra* se zabývá těmito problémy:

Poukazuje na rostoucí množství sociálních vztahů mezi lidmi. Zdůrazňuje, že je nutno využít jejich předností a zmírnit jejich nevýhody; vzniká totiž nebezpečí, že bude omezena svoboda jednotlivce i společenských skupin; musí se proto dbát principu subsidiarity.

Hospodářský blahobyt národa se nemá posuzovat podle množství zboží, které je na trhu, ale spíše podle toho, jak spravedlivě se rozděluje.

Dělníci právem požadují aktivní účast na životě podniku, kde však musí jít také o vytvoření pravého lidského společenství.

Příjem z práce má být větší než příjem z kapitálu, protože práce je cennější než bohatství vnějších statků.

Sociální otázka byla původně omezena jen na dělnickou třídu; postupně se však rozšířila na všechny vrstvy společnosti, národy i mezinárodní společenství a stala se otázkou světovou. Vystává problém třetího světa. Papež se obrací proti ideologiím, které se snaží získat masy, ale nezaměřují se k jednotlivému člověku, jenž má být nositelem, tvůrcem i cílem veškerého společenského života. V těžišti těchto snah jsou tři duchovní síly: pravda jako základ, spravedlnost jako cíl a láska jako hnací síla.

Obsah

Úvod

Část I: Nauka encykliky *Rerum novarum* a její rozvinutí v učení Pia XI. a Pia XII.

Část II: Vysvětlení a rozvedení nauky *Rerum novarum*

Část III: Nové stránky sociální otázky

Část IV: Nové uspořádání společenského života v pravdě, spravedlnosti a lásce

*Ctihodní bratři a milovaní synové,
pozdrav a apoštolské požehnání!*

Úvod

1. Matkou a Učitelkou všech národů je katolická církev. Je ustavena Kristem, aby všechny, kdo v průběhu dějin mají dospět do její náruče, dovedla k plnosti vyššího života a spásy. Tuto církev, "která je sloupem a pevnou oporou pravdy"^[1], pověřil její zakladatel dvojitým úkolem: má mu darovat syny a dcery; učit je a vést. Přitom se církev má s mateřskou péčí ujímat života jednotlivců i celých národů. Velikost a vznešenost tohoto života měla vždy ve veliké úctě, bděla nad ním a ochraňovala ho.
2. Křesťanství jakoby spojuje zemi s nebem, protože chápe člověka v jeho celistvosti, jako tělo a duši, rozum a vůli. Povznáší jeho mysl od proměnných skutečností tohoto pozemského života do oblastí života věčného, kde jednou dosáhne nepomíjející blaženosti a pokoje.
3. Jakkoli tedy je posláním církve především přivádět duše ke svatosti a dát jim účast na nebeských statcích, přesto se stará i o každodenní potřeby lidí. Nejde jí však jen o to, co je k životu nezbytné. Stará se též o blahobyt a prospěch lidí v nejrůznějších kulturních oblastech, jak to doba žádá.
4. Tím církev svatá uskutečňuje pověření svého zakladatele Ježíše Krista - On má na mysli především věčnou spásu člověka, když říká: "Já jsem cesta, pravda a život"^[2] a na jiném místě: "Já jsem světlo světa."^[3] Když však při pohledu na hladovějící zástupy s pohnutím volá: "Je mi líto zástupu"^[4], ukazuje tím, že mu záleží i na pozemských potřebách lidu. Tuto svou péči dokázal božský Spasitel ve svém životě nejen slovy, nýbrž i skutky, když vícekrát zázračně rozmnožil chléb, aby utišil hlad zástupů.
5. Tímto chlebem daným za pokrm tělu zároveň naznačil onen nebeský pokrm duší, který chtěl lidstvu darovat "večer před svým utrpením".
6. Je proto pochopitelné, že katolická církev, navazujíc na Kristovo učení a plníc příkaz Kristův již po dva tisíce let, totiž od ustanovení prvních jáhnů až po naši dobu, udržuje tento plamen lásky živý. Činí to jak svou naukou, tak i nespočetnými příklady svého konání. Tato láska harmonicky spojuje příkaz vzájemně se milovat a jeho naplnění. Podivuhodně v sobě zahrnuje i dvojitý úkol církve, dávat: dar sociální nauky a dar sociální činnosti.
7. Zvláště působivým svědectvím této sociální nauky a činnosti, kterou církev po staletí vykonává, je bezpochyby encyklika *Rerum novarum*^[5]. Vydal ji před sedmdesáti lety náš předchůdce Lev XIII. a vyložil v ní své zásady pro řešení dělnické otázky ve smyslu křesťanského učení.
8. Málokterý papežský projev vzbudil ve světě takový ohlas jako tento. Je tomu tak pro závažnost a šíři jeho obsahu i pro přesvědčivou sílu jeho jazyka. Tyto směrnice a napomenutí byly opravdu natolik důležité, že nemohly upadnout v zapomenutí. Od toho okamžiku se působení katolické církve očividně rozrůstá. Její nejvyšší pastýř na sebe bere utrpení, nářky a snahy chudých a utlačovaných a vystupuje jako obhájce a ochránce jejich práv.
9. Od té doby uplynula dlouhá řada let, avšak poselství této encykliky zůstává stále živé a platné. Nástupcové Lva XIII. se ve své sociální nauce stále odvolávají na jeho slova, dále je rozvíjejí, hlouběji ozřejmují jejich význam a čerpají z nich podněty k novému úsilí katolických křesťanů. Vliv tohoto poselství je patrný také v zákonodárství mnoha států. Zamysleme-li se důkladně nad zásadami, praktickými pokyny a napomenutími, které v této

významné encyklice dal z otcovské lásky náš velký předchůdce, pak je zřejmé, že dodnes neztratila nic ze své staré autority. Naopak, může i dnešním lidem poskytnout nové a cenné podněty k posouzení povahy a rozsahu sociální otázky v naší době a k převzetí patřičné zodpovědnosti.

I. část

Nauka encykliky *Rerum novarum* a její rozvinutí v učení Pia XI. a Pia XII.

OBDOBÍ RERUM NOVARUM

10. Lev XIII. promluvil k lidstvu v době hlubokých hospodářských a společenských proměn; v souvislosti s nimi se rozněcovala často vášnivá jednání a otevřeně se rozdmýchávaly vzpoury. Tím jasněji však vyzařuje z temných stínů této doby papežovo učení.

11. Jak známo, převládal v oné době naturalistický názor na život a řídila se jím i hospodářská činnost. Podle tohoto názoru je všechno dění nutným výsledkem působení přírodních sil. Neexistuje tedy vztah mezi hospodářskými zákony a mravním řádem. Jedinou pohnutkou hospodářské činnosti je osobní prospěch a nejvyšším zákonem, řídícím vztahy mezi hospodářskými činiteli, je neomezená, svobodná hospodářská soutěž. Úroky z kapitálu, ceny zboží a služeb, výše zisku a mezd jsou určovány čistě mechanicky podle zákonů trhu. Stát má upustit od veškerých zásahů do hospodářské činnosti. Dělnická sdružení byla současně v různých zemích buď zakázána, nebo uznávána jen v oblasti soukromého práva.

12. V takto chápaném hospodářském světě je právo silnějšího uznáváno za ospravedlnitelné, a také jednoznačně ovládalo vzájemné vztahy mezi lidmi. Jeho výsledkem je až do svých kořenů zvrácené uspořádání celého hospodářského řádu.

13. Zatímco se příliš velké bohatství hromadilo v rukou malého počtu lidí, trpěly široké vrstvy dělníků stále větší nouzi. Platy dělníků nestačily k slušné obživě, ba mnohdy byly vysloveně hladovými mzdami. Vyčerpávající pracovní podmínky často ohrožovaly zdraví i mravní a náboženský život. Za často nelidské je nutno uvést zejména pracovní podmínky, jimž byly vystaveny děti a ženy. Na dělníka ustavičně doléhala obava z nezaměstnanosti a rodinné společenství se ocitlo v nebezpečí postupného rozkladu.

14. Přírozeným důsledkem těchto poměrů byla hluboká nespokojenost pracujících vrstev, které se často dožadovaly odstranění tohoto stavu. Není tedy divu, že právě v těchto vrstvách nacházela příznivou půdu extrémní řešení, která nabízela řešení horší, než je samo zlo, jež volalo po odstranění.

Cesty k nápravě

15. Právě do tohoto dějinného vývoje uveřejnil Lev XIII. encyklikou *Rerum novarum* své sociální poselství, které vychází z požadavků lidské přirozenosti a odpovídá učení a duchu evangelia. Toto poselství vyvolalo v celém světě všeobecný obdiv a souhlas, nepřihlížíme-li k pochopitelnému odporu jistých zaujatých skupin.

Nebylo to jistě poprvé, co Apoštolský stolec vystoupil jako přední bojovník za záležitosti pozemského života chudých. Už předchozí projevy Lva XIII. jsou rozhodným krokem v tomto směru. Avšak tato encyklika podává poprvé úplný přehled zásad sociální nauky a jednotný program, takže ji lze právem nazvat souhrnem katolické nauky o hospodářství a společnosti.

16. Musíme uznat, že k tomuto kroku bylo zapotřebí nemalé odvahy. Mnozí odpůrci totiž církvi vytýkali, že se spokojuje s tím, že hlásá chudým potřebu odevzdanosti v jejich utrpení a bohaté pouze nabádá k velkodušnosti. Lev XIII. však neváhá veřejně vystoupit za nedotknutelnost práv dělníků a chránit je. V úvodu k svému pojednání o zásadách a požadavcích katolické sociální nauky praví: "S důvěrou a plnou oprávněností přistupujeme k

projednávání tohoto předmětu, neboť běží o otázku, jejíž řešení se pravděpodobně nenajde bez pomoci náboženství a církve."^[6]

17. Znáte dobře, ctihodní bratři, ony nosné zásady, jimiž se podle jasné a závažné nauky Lva XIII. má řídit uspořádání lidského soužití ve společenské a hospodářské oblasti.

18. Papež pojednává nejdříve o práci, která nesmí být hodnocena jako pouhé zboží, protože je projevem lidské osoby. Pro velkou většinu lidstva je současně jediným zdrojem obživy. Proto výše mzdy jakožto odměny za práci nesmí být ponechána hře zákonů trhu, ale spíše musí být stanovena podle požadavků spravedlnosti a slušnosti. Jinak by při uzavírání pracovní smlouvy byla spravedlnost zcela porušena, i kdyby tato smlouva byla uzavřena svobodně z obou stran.

19. Dále mluví papež o soukromém majetku. Právo na něj, a to i na vlastnictví výrobních prostředků, dává člověku sama příroda. Proto je stát v žádném případě nesmí potlačovat. S tímto právem je však vnitřně spojena sociální funkce majetku, a proto se při jeho užívání musí dbát nejen vlastního prospěchu, ale i zájmů druhých lidí.

20. Cílem státu je zajistit uskutečnění obecného blaha v pozemském řádu. Proto stát nesmí být stranou hospodářského života, naopak v něm musí být činně přítomen a svou podporou zasahovat, především aby byly v dostatečném množství vyráběny hmotné statky, které jsou "potřebné k náležitému životu"^[7]. Dále má stát chránit práva všech občanů, především slabších, k nimž patří dělníci, ženy a děti. Povinností státu je také starat se o zlepšení životní úrovně dělníků.

21. Jiným úkolem státu je dbát o to, aby právní uspořádání pracovních vztahů bylo řízeno požadavky spravedlnosti a slušnosti, a aby v pracovním prostředí netrpěla tělesná ani duševní důstojnost člověka. V této věci poskytuje encyklika Lva XIII. mnohá zásadní pravidla sociálního práva, která dnešní státy mohou využít ve svém sociálním zákonodárství. Tak tyto směrnice účinně přispěly ke vzniku a rozvoji nového odvětví práva, totiž práva pracovního, jak již připomíná Pius XI. v encyklice *Quadragesimo anno*^[8].

22. Dělníkům přísluší přirozené právo, praví dále *Rerum novarum*, sdružovat se ve spolky a sdružení, ať už čistě dělnické, nebo složené z dělníků i zaměstnavatelů. Také mají právo dát těmto spolkům takovou formu, jakou považují za nejvhodnější pro zajištění svého povolání. A konečně mají právo pracovat v těchto spolcích nerušeně, svobodně a z vlastní iniciativy pro sledování uvedených zájmů.

23. Dělníci a zaměstnavatelé mají dále uspořádat své vztahy podle zásad lidské solidarity a ve smyslu křesťanského bratrství. Proto jak zcela svobodná soutěž ve smyslu liberálním, tak i třídní boj ve smyslu marxistickém jsou zcela neslučitelné s křesťanským učením, ba i lidskou přirozeností.

24. To jsou tedy, ctihodní bratři, základy, na nichž se má budovat hospodářský a společenský řád.

25. Není tedy divu, že četní vynikající katolíci přišli s řadou iniciativ k jejich uskutečnění. V tomto směru a pod vlivem stejných požadavků lidské přirozenosti se dali do práce i mnozí jiní lidé dobré vůle v různých zemích.

26. Proto tato encyklika byla a je plným právem nazývána *Magnou chartou*^[9] nového hospodářského a společenského řádu.

Encyklika Pia XI. Quadragesimo anno

27. Čtyřicet let po vydání *Rerum novarum* uveřejnil náš předchůdce Pius XI. novou encykliku *Quadragesimo anno*^[10].

28. Papež zde opět zdůrazňuje, že církev má právo a povinnost přispět svým specifickým podílem k řešení závažných sociálních otázek, které na lidstvo tíživě doléhají. Znovu potvrzuje a zdůrazňuje základní směrnice a požadavky obsažené v encyklice Lva XIII., jež odpovídaly historické situaci, a zároveň využívá této příležitosti k objasnění některých částí této nauky, o nichž mezi samotnými katolíky vznikly různé názory. Nakonec ukazuje, jak je třeba tuto nauku dále rozvíjet vzhledem k změnám okolností doby.

29. Pochybnosti, které tehdy mezi katolíky vznikly, se týkaly soukromého majetku, spravedlivé mzdy a postoje katolíků vůči umírněným formám socialismu.

30. V otázce soukromého majetku náš předchůdce znovu opakuje, že se zakládá na přirozeném právu. Zároveň také zdůrazňuje sociální hledisko majetku a objasňuje jeho sociální funkci.

31. Pokud jde o mzdu, navrhuje papež názor, podle něhož je mzda svou povahou nespravedlivá. Zároveň si stýská, že mzda bývá nejednou stanovena nelidsky anebo nespravedlivě. Poukazuje dále podrobně na zásady a podmínky spravedlivé a náležité odměny za práci dělníků.

32. V této věci doporučuje Pius XI., aby byla pracovní smlouva zdokonalena převzetím některých prvků společenské smlouvy: "Tak dosáhnou dělníci a zaměstnanci spoluúčasti na vlastnictví a správě podniku, nebo určitý podíl na jeho zisku."^[11]

33. Významné po stránce teoretické i praktické je bezesporu tvrzení Pia XI., že "lidská práce nemůže být spravedlivě oceněna a přiměřeně odměněna, nebere-li se v úvahu její společenská a individuální povaha"^[12]. Proto spravedlnost žádá, aby bylo při stanovení výše mzdy dbáno nejen potřeb dělníků a jejich rodin, nýbrž také postavení podniku, v kterém pracují, a konečně i požadavků "obecného blaha"^[13].

34. Mezi komunismem a křesťanstvím je zásadní a nepřekonatelný rozpor, pokračuje dále Pius XI. Avšak ani umírněná forma socialismu není pro katolíky zcela přijatelná. Především proto, že socialismus chápe společenské zřízení čistě pozemsky, a proto vidí úkol společnosti výlučně v zajištění pozemského blahobytu. Utváření společnosti jednostranně zaměřené na výrobu statků dále značně ohrožuje lidskou svobodu, zejména když chybí správné chápání opravdové společenské autority.

35. Pius XI. si je dobře vědom, že za čtyřicet let, která uplynula od vydání encykliky Lva XIII., se dějinné poměry značně změnily. Především neomezená konkurence následkem svých vnitřních zákonitostí sama sebe téměř úplně zrušila. Vedla k nahromadění nesmírného bohatství, a tím k soustředění obrovské hospodářské moci v rukou několika málo jedinců, "kteří většinou nejsou vlastníky, ale pouze strážci a správci svěřeného jmění, jímž disponují"^[14].

36. Následkem toho, jak poznamenává papež, "na místo volného trhu nastoupila hospodářská diktatura, na místo snahy po zisku nezkracená chtivost moci. Veškerý hospodářský život se stal nesmírně tvrdým, bezcitným a ukrutným"^[15]. Státní moc se ocitla v područí majetných kruhů, aby sloužila jejich zájmům, a celý vývoj vyústil v mezinárodní finanční imperialismus.

37. Papež pak udává hlavní směrnice, aby bylo možno tuto situaci napravit. Je nutno, aby hospodářský svět znovu získal úctu k mravnímu řádu a aby zájmy jednotlivců a společenských skupin byly uvedeny v soulad s veřejným zájmem. To předpokládá, jak učí náš

předchůdce, především obnovení společenského řádu vytvořením sociální struktury s vlastní jurisdikcí ve vztahu na oblasti týkající se hospodářství a povolání; tyto struktury nesmí být výtvorem státu. Dále je třeba obnovit autoritu státních orgánů, aby mohly plnit své úkoly, jejichž cílem jsou veřejné zájmy. Nakonec papež zdůrazňuje potřebu spolupráce mezi státy na světové úrovni, aby tak národy dosáhly hospodářského blahobytu.

38. Encyklika Pia XI. obsahuje především dvě základní myšlenky. Je to nejprve zásada, že nejvyšším měřítkem hospodářské činnosti nesmí být zájem jednotlivců nebo skupin ani bezuzdné soutěžení či bezohledná moc silnějších, snaha o národní prestiž a moc nebo podobné úmysly.

39. Hybnými silami hospodářského podnikání musí být naopak spravedlnost a láska jakožto nejvyšší zákony sociálního jednání.

40. Druhou základní myšlenkou je požadavek, aby byl uvnitř jednotlivých států i ve vztazích mezi státy vybudován právní řád se sítí pevných institucí, respektující sociální spravedlnost. V něm musí lidé účastníci se hospodářského procesu harmonicky spojovat svůj vlastní zájem s cíli obecného blaha.

Rozhlasové svatodušní poselství z roku 1941

41. Také náš předchůdce Pius XII. nemálo přispěl k objasnění sociálních povinností a práv. Dne 1. června 1941 na Hod Boží svatodušní pronesl k celému světu rozhlasové poselství, v němž "připomíná katolíkům pamětihodnou událost, která zasluhuje, aby byla zapsána zlatým písmem v dějinách církve, totiž padesáté výročí vydání závazné sociální encykliky *Rerum novarum* papežem Lvem XIII. dne 15. května 1891"^[16]. Dále chce tímto projevem "poděkovat všemohoucímu Bohu za dar, jehož se církvi před padesáti lety tímto okružním listem jeho zástupce na zemi dostalo, a velebit Boha za občerstvující závan Ducha, který stále hojněji na celé lidstvo vylévá"^[17].

42. V tomto poselství velký papež zdůrazňuje, že "církve má nepopiratelné právo posuzovat, zda základy určitého společenského zřízení jsou ve shodě s oním věčným řádem, který Bůh, Stvořitel a Spasitel, prostřednictvím přirozeného zákona a zjevení ustanovil"^[18]. Potvrzuje dále trvalou platnost encykliky *Rerum novarum* a její nevyčerpatelnou plodnost. Při této příležitosti chce "důkladněji objasnit tři základní hodnoty společenského a hospodářského života, které spolu těsně souvisí a vzájemně se doplňují, totiž užívání hmotných statků, práci a rodinu"^[19].

43. Pokud jde o užívání hmotných statků, učí náš předchůdce, že právo každého člověka na hmotné statky, které potřebuje k svému životu, je důležitější než všechna ostatní práva hospodářské povahy, a tedy také důležitější než právo na soukromé vlastnictví. Jistě papež uznává, že i právo na soukromý majetek je založeno na přirozeném právu, avšak podle vůle Boží nesmí být překážkou, "aby se hmotné statky, které Bůh stvořil k užítku všech lidí, ovšemže v potřebném rozsahu a podle zásad spravedlnosti, dostaly všem"^[20].

44. O práci praví Pius XII. ve smyslu nauky Lva XIII., že je to současně povinnost a právo jednotlivých lidí. Proto jsou oni sami na prvním místě povolání, aby si vyřešili své vzájemné pracovní vztahy. Teprve tehdy, když nechtějí nebo nemohou tento úkol splnit, "má stát povinnost zasáhnout a přidělit nebo rozdělit práci, a to způsobem a v míře, jak to vyžaduje dodržování správně pojatého obecného blaha"^[21].

45. Nakonec papež přechází k otázce rodiny a poukazuje na to, jak důležitým činitelem je soukromé vlastnictví hmotných statků pro oblast rodiny. Má "zaručit otcí rodiny potřebnou svobodu a nezávislost, aby mohl splnit úkoly uložené mu Bohem, týkající se hmotného, duchovního a nábožensko-mravního dobra rodiny"^[22]. Z toho také plyne právo rodiny na

vystěhování do jiné země. Proto papež nabádá vlády států, které umožňují vystěhování svých občanů, i těch, které přijímají nové příchozí, "aby odstranily všechny možné překážky pro vzájemnou důvěru mezi domovským státem a státem přistěhovaleckým"^[23]. Jestliže se tak stane, vzroste jak hospodářský, tak i kulturní prospěch obou národů.

Další změny

46. Již Pius XII. viděl, že se jeho současná doba velmi liší od doby předchozí. Za posledních dvacet let se však tento rozdíl ještě více prohloubil, a to jak uvnitř jednotlivých států, tak i v poměru mezi státy .

47. Pohlédneme-li do oblasti vědy, techniky a hospodářství, setkáme se tam především s následujícími novými skutečnostmi: objevení atomové energie a její první použití k válečným účelům a pak den ze dne větší využívání pro mírové účely; chemii se otvírají téměř neomezené možnosti ve výrobě syntetických hmot; ve výrobě a službách je stále více zaváděna automatizace; modernizuje se zemědělství; prostřednictvím rozhlasu a televize takřka mizí vzdálenosti mezi národy ve sdělování zpráv; rychlost dopravních prostředků rychle vzrůstá; a nakonec naše pronikání do vesmíru.

48. Obrátíme-li se na společenskou oblast, pak v současné době zjistíme: v některých hospodářsky vyspělých zemích se rozvíjí sociální pojištění; realizují se rozsáhlé soustavy sociálního zabezpečení; dělníci nabývají členstvím v odborových hnutích uvědomělejšího postoje vůči podstatným hospodářským a společenským souvislostem; v četných zemích vzrůstá úroveň všeobecného vzdělání; hmotný blahobyt se rozšiřuje na stále početnější vrstvy obyvatelstva; roste mobilita lidí mezi průmyslovými odvětvími; stále se zmenšují rozdíly mezi společenskými skupinami; i prostí lidé s nižším vzděláním se stále více účastní událostí na celém světě. Současně s hospodářským a společenským rozvojem však v mnoha státech roste napětí. Tak například rozdíly mezi zemědělstvím, průmyslem a službami; rozdíly mezi oblastmi hospodářsky vyspělejšími a zaostalými uvnitř jednotlivých států; a podobně i na světové úrovni napětí mezi hospodářsky různě vyspělými národy.

49. Také v politickém životě jsou patrné změny. V mnoha zemích se rostoucí počet občanů všech společenských tříd demokraticky účastní politické odpovědnosti. Vlády zasahují stále hlouběji do hospodářského a společenského dění. Africké a asijské národy se osvobodily z područí koloniální nadvlády a dosáhly politické samostatnosti. Rostou kontakty mezi jednotlivými národy, a tím i jejich vzájemná závislost. Jsou zakládány stále další nadnárodní organizace rázu hospodářského, sociálního či kulturního, které si kladou za cíl pomáhat všem národům k dosažení vyšší životní úrovně.

Důvody k vydání nové encykliky

50. Při pohledu na tento všestranný vývoj považujeme za svou povinnost udržovat živou pochodeň, kterou zapálili naši velcí předchůdci. Chceme vyzvat všechny lidi, aby z jejího světla čerpali podněty k řešení sociální otázky způsobem odpovídajícím naší době. Proto vydáváme tento nový okružní list, abychom nejen připomněli výročí záslužné encykliky Lva XIII., ale potvrdili a rozvedli učení našich předchůdců vzhledem k změněným poměrům ve světě. Zároveň chceme rozvinout nauku církve k novým a závažným otázkám naší doby.

II. část

Vysvětlení a rozvedení nauky Rerum novarum

Osobní iniciativa a státní zásahy do hospodářství

51. Předem je třeba zdůraznit, že v hospodářské oblasti má přednostní právo soukromé podnikání, ať už jde o iniciativu jednotlivců, kteří podnikají samostatně, nebo spojeni s jinými v různých formách sdružení sledují společné zájmy.

52. Avšak z důvodů, které již vyložili naši předchůdci, potřebuje hospodářský život také účinné zásahy státní moci ke správné podpoře růstu společenského blahobytu tak, aby bylo dosahováno i sociálního rozvoje k užítku všech občanů.

53. Tyto státní zásahy, které podporují, podněcují, usměrňují a doplňují činnost jednotlivců, jsou odůvodněny zásadou "subsidiarity"^[24], kterou vyslovil Pius XI. v encyklice *Quadragesimo anno*: "Přece však v sociální filozofii stále platí důležitá zásada, která se nedá vyvrátit ani změnit. To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší. To má totiž pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu. Neboť každý společenský zásah svým působením a svou přirozenou povahou má přinášet pomoc údům těla společnosti, nikdy je však nemá ničit a pohlcovat."^[25]

54. Je pravda, že nové vědecké poznatky a pokrok výrobní techniky poskytují zřejmě státu více příležitostí než dříve, aby svým zásahem mírnil rozpory mezi jednotlivými výrobními odvětvími, mezi různými oblastmi téhož státu a napětí mezi různými státy na celém světě. Aby se dále snažil omezovat poruchy zaviněné hospodářskými cykly a účinnými prostředky čelil nástupu nezaměstnanosti širokých vrstev obyvatelstva. Proto se žádá, aby se státní činitelé, odpovědní za veřejné bohatství, mnoha způsoby, rozsáhleji a plánovitěji než dříve, účastnili hospodářsko-politického života. Je také třeba, aby k tomuto úkolu budovali vhodná zařízení, pravomoci, prostředky a pracovní metody.

55. Jakkoliv mohou být rozsáhlé a hluboké zásahy státu do hospodářského života vhodné, zůstává stále platná zásada, že stát nesmí omezovat svobodné podnikání občanů; naopak je musí podporovat, ovšem tak, aby byla zachována zásadní práva každého člověka. K těm patří především právo a povinnost každého jednotlivce zabezpečit nutné životní potřeby pro sebe a pro svou rodinu. Z toho vyplývá, že každý hospodářský řád musí všem občanům nejen umožnit, ale i usnadnit výdělečnou činnost.

56. Konečně už sám dějinný vývoj stále jasněji ukazuje, že není možné spořádané a plodné soužití bez spolupráce občanů a politického vedení v hospodářské oblasti. To vyžaduje svorné společné úsilí tak, aby přínos obou co nejlépe odpovídal potřebám obecného blaha vzhledem k zvláštním okolnostem každé doby.

57. Zkušenost nás totiž opravdu ustavičně přesvědčuje, že tam, kde chybí osobní iniciativa jednotlivých občanů, ustupuje i politická svoboda tyranskému útlaku. To vede k zaostávání mnoha hospodářských oblastí, takže se potom nedostává velmi mnoha spotřebních statků a služeb, na něž jsou odkázány tělesné a duševní potřeby člověka; výrobky a služby, jejichž dosažení specifickým způsobem vyvolává a podněcuje radost z konání a pílí.

58. Kde naopak v hospodářském životě chybí potřebná činnost státu nebo je jen nedostatečná, tam společnost upadá ve veliký zmatek. Tam silnější a bezohlednější jedinci,

jakých se bohužel všude najde dost jako plevele mezi obilím, drže využívají nedostatku slabších k svému obohacení.

PROLÍNÁNÍ SPOLEČENSKÝCH SVAZKŮ

Vznik a rozsah tohoto jevu

59. Jedním z význačných rysů naší doby je bezpochyby prolínání společenských svazků, ona den ze dne houstnoucí splet vzájemných vztahů mezi lidmi, která obohatila jejich život množstvím organizací, částečně soukromoprávních, částečně veřejnoprávních. Je to jev, který má svůj původ v četných okolnostech naší doby, např. v pokroku vědy a techniky, nebývalém růstu výnosnosti hospodářství a ve zvýšené životní úrovni občanů.

60. Tyto tendence společenského života jsou znamením a zároveň i příčinou rostoucích státních zásahů do oněch oblastí, které se přímo týkají nejosobnějšího života člověka, a proto jsou nejen vysoce důležité, nýbrž také vystavené vážným nebezpečím. Jako příklad můžeme uvést zdravotní péči, výuku a výchovu mládeže, odbornou pomoc při volbě povolání, cesty a prostředky rehabilitace a znovuzачlenění různých skupin postižených osob do společnosti.

Zároveň je však tento jev také projevem a výrazem onoho přirozeného a neutlumitelného sklonu člověka k životu ve společnosti, aby tak ve spolupráci s jinými usiloval o hodnoty, po kterých jednotlivci touží, ale nemohou jich sami vlastními silami dosáhnout. Tato snaha vede především v poslední době k zakládání mnoha spolků, sdružení a institucí se zaměřením hospodářským, sociálním, kulturním, rekreačním, sportovním, odborným a politickým, a to jak uvnitř jednotlivých států, tak i na úrovni světové.

61. Toto prohloubení společenských vztahů má bezpochyby mnohé přednosti. Tak uspokojuje četná práva lidské osoby, především povahy hospodářské a sociální, jako je zajištění nejnnutnějších životních potřeb, zdravotní péče, zvýšení všeobecného vzdělání a přiměřené odborné přípravy na povolání. Dále může uspokojit požadavky bydlení, práce, patřičného volného času a potřebného zotavení. Další výhodou je zdokonalení dnešních hromadných sdělovacích prostředků, tisku, filmu, rozhlasu a televize, jejichž prostřednictvím může každý člověk, i v nejbližším koutku země, vejít v přímý styk s událostmi na celém světě.

62. Současně však tento rostoucí a různorodý sdružovací proces způsobuje, že se ve všech oblastech lidské činnosti množí předpisy a vazby, které si nárokují právo tyto mnohostranné vztahy mezi lidmi řídit. Proto se lidem stále více zužuje oblast svobodného rozhodování. Užívá se prostředků, vyvíjejí se metody a tvoří se životní prostředí, při nichž člověk opravdu těžko může myslet nezávisle na vnějších vlivech, jednat z vlastní iniciativy, odpovědně užívat svých práv a plnit své povinnosti, plně uplatnit a rozvinout své duševní schopnosti. Není třeba se obávat, že tento zespolečňující proces povede k odosobnění člověka, že z něho udělá jedince bez vlastní odpovědnosti? Právě tomu se musí rozhodně odporovat.

63. Vždyť tento proces zespolečňování není výsledkem nezadržitelně působících přírodních sil. Je naopak, jak jsme řekli, dílem samého člověka, který je bytost svobodná a vybavená svou přirozeností k odpovědnému jednání. Přesto je však nucen uznat zákony hospodářského vývoje a podřídit se pokroku kultury a není v jeho moci, aby se úplně zbavil tlaku okolního světa.

64. Proto se podle našeho názoru tento proces zespolečňování může a má dít tak, aby bylo pokud možno nejvíce využito jeho výhod a zároveň zamezeny nebo aspoň zmírněny jeho nevýhody.

65. K dosažení těchto žádoucích výsledků je však třeba, aby vykonavatelé státní moci měli správný pojem o obecném blahu. To zahrnuje souhrn oněch předpokladů společenského

života, které lidem umožňují a usnadňují plný rozvoj všech hodnot jejich osobnosti. Dále považujeme za nutné, aby se struktury podmiňující společenskou efektivitu a rozmanité organizace, v nichž se především projevuje proces zespolečňování, vyvíjely na základě vlastních zákonitostí a sledovaly své zájmy v souladu s požadavky obecného blaha. Neméně nutné však také je, aby tyto společenské struktury měly podobu a povahu opravdového společenství, tj., aby ve svých členech viděly lidské osoby a připustily je k činné spolupráci.

66. Při rozvoji organizačních forem společenských vztahů dosáhnou státy opravdového řádu tím snadněji, čím více se jim podaří uskutečnit rovnováhu mezi možnostmi, jež mají jednotliví občané a skupiny, při zachování soudržnosti celku a státní činnosti, která odpovídajícím způsobem usměrňuje a podporuje snahy jednotlivců.

67. Dokud se bude společenský život řídit těmito zásadami a mravním řádem, nebude jeho rostoucí složitost znamenat nezbytně nová nebezpečí nebo neúnosná zatížení jednotlivých občanů. Naopak je možno doufat, že bude podporovat uplatnění a rozvoj přirozených vloh osobnosti a účinně přispěje i k upevnění lidského soužití. A to je podle výroku našeho předchůdce Pia XI. v encyklice *Quadragesimo anno* nezbytným předpokladem, aby mohlo být učiněno zadost právům a povinnostem společenského života.^[26]

ODMĚNA ZA PRÁCI

Spravedlnost a slušnost jako měřítko

68. Hořká bolest nám svírá srdce při pohledu na smutný jev, že v mnoha zemích a v celých světadílech je bezpočtu dělníků vyplácena mzda, která nutí je i jejich rodiny k životu nedůstojnému člověka. Částečnou příčinou tohoto jevu je okolnost, že v těchto zemích byla průmyslová výroba teprve nedávno zavedena nebo dosud dostatečně nepokročila.

69. V některých z těchto zemí však je krajní nouze většiny obyvatelstva v křiklavém protikladu k neúměrnému bohatství a vyzývavému přepychu malé hrstky boháčů; v jiných zemích jsou zase lidé nuceni k nadměrným obětem a nelidskému odříkání, aby bylo v krátké době rozmnoženo národní bohatství v míře, která není dosažitelná bez porušení spravedlnosti a lidskosti. V jiných státech se zase vyplývá velká část národohospodářského výnosu na zvětšení špatně chápané národní prestiže nebo se vydávají obrovské částky peněz na zbrojení.

70. V zemích hospodářsky vyspělých se také často stává, že výkony a služby malého významu nebo pochybné hodnoty jsou placeny velmi dobře, ba až extrémně, ale vytrvalá a hodnotná práce celých vrstev pracovitých a poctivých občanů je odměňována příliš nízce. Tak se stává, že jejich mzda nestačí k slušné obživě, nebo aspoň není ve shodě s tím, co skutečně konají k dobru společnosti, nebo není úměrná jejich podílu na zisku podniku, v kterém jsou zaměstnáni, ani jejich podílu na vzrůstu národního důchodu.

71. Proto považujeme za svou povinnost znovu důrazně upozornit, že jako výška mzdy jakožto odměny za práci nesmí být ponechána pouze zákonitostem volné soutěže, tak nemůže ani být diktována hospodářsky silnějšími jedinci. Musí se naopak bezpodmínečně řídit zásadami spravedlnosti a slušnosti. To znamená, že dělník musí dostat mzdu, aby mohl vést život důstojný člověka a slušně se postarat o svoji rodinu. Při vyměřování spravedlivé mzdy je dále třeba nejprve brát ohled na produktivní výkon, pak na stav podniku, kde pracuje, a dále na potřeby hospodářského rozvoje jednotlivých států, zvláště na plnou zaměstnanost, nakonec na potřeby rozvoje světového hospodářství, to znamená vzájemného prolínání mnoha národních ekonomik, různorodých z hlediska struktur a velikostí.

72. Je zřejmé, že uvedené zásady platí vždy a všude, avšak jejich konkrétní uplatnění není možno stanovit předem. Zde je třeba vzít v úvahu skutečné možnosti a prostředky, které

mohou být a také skutečně jsou u jednotlivých národů různé co do množství i druhu, a kromě toho se také mohou i v téže zemi měnit podle poměrů a okolností.

Harmonizace hospodářského a sociálního rozvoje

73. Hospodářský život mnoha národů spěje rychle kupředu, zvláště po druhé světové válce. Proto považujeme za vhodné upozornit na důležitou zásadu sociální spravedlnosti: hospodářský rozvoj má jít ruku v ruce s rozvojem sociálním tak, aby všechny vrstvy obyvatelstva měly podíl na vzrůstu národního bohatství. Je třeba dbát a účinně usilovat, aby napětí mezi jednotlivými společenskými třídami, vyplývající z nerovného rozdělení národního bohatství, se nezvětšovala, nýbrž podle možností zmírňovala.

74. Náš předchůdce Pius XII. správně upozorňuje, že "národní hospodářství jako ekonomika hospodaření lidí začleněných do státního společenství nemá jiný smysl než zabezpečit trvalou hmotnou základnu, na které by se mohla rozvíjet plnost osobního života občanů. Kde se toho trvale dosahuje, tam je lid opravdu bohatý, protože se tam dosahuje obecně dobrého hospodářského stavu a práv všech jednotlivců na užívání pozemských statků podle úmyslů Stvořitele"^[27]. Z toho vyplývá, že dobrý hospodářský stav určitého národa se nedá měřit vnějším množstvím statků, kterými disponují občané, nýbrž spíše jeho spravedlivým rozdělením, tak aby všichni obyvatelé se na něm mohli podílet k rozvoji a zdokonalení své osobnosti. To je totiž cíl, na který je národní hospodářství svou povahou zaměřeno.

75. Zde je třeba upozornit, že dnes hospodářské poměry v mnoha zemích umožňují velkým a středním podnikům zvláště rychlý růst cestou samofinancování jejich prosté i rozšířené reprodukce. Kde se tak děje, tam by měli podle našeho názoru mít dělníci oprávněný nárok na spoluvlastnictví těchto podniků, zejména je-li jim poskytována jenom minimální mzda.

76. V této souvislosti je třeba dbát pokynu našeho předchůdce Pia XI. v encyklice *Quadragesimo anno*: "Je zcela mylné připisovat buď jen kapitálu, nebo jen práci to, čeho bylo dosaženo jejich součinností. A je naprosto nespravedlivé, když si jeden z těchto činitelů přisvojuje veškerý výsledek díla, a tím přehlíží přínos druhého činitele."^[28]

77. Jak nás poučuje zkušenost, může být tomuto zde naznačenému požadavku spravedlnosti učiněno zadost více způsoby. Chceme se zmínit jen o jednom, který nejlépe odpovídá požadavkům doby: aby dělníci dosáhli vhodným způsobem spoluúčasti na vlastnictví podniku, v kterém pracují. Dnes je totiž ještě nutnější než v době našeho předchůdce "s největším úsilím pracovat na tom, aby se alespoň v budoucnosti nově vytvořené hospodářské statky hromadily v rukou majetných kruhů pouze ve spravedlivé míře, avšak hojně se jich dostalo těm, kdo poskytují svou práci"^[29].

78. Musíme však také dbát o to, že při stanovení správného poměru mezi mzdou a množstvím statků, jež jsou k dispozici, je třeba mít ohled na obecné blaho jak dané ekonomiky, tak i celého lidstva.

79. Pokud jde o hospodářské blaho jednotlivých států, můžeme jmenovat tyto požadavky: zajistit zaměstnání co možná největšímu počtu dělníků; zabránit vzniku privilegovaných skupin mezi dělnictvem; zachovat správný poměr mezi výškou mzdy a cenami zboží; zaručit co nejširším vrstvám obyvatelstva přístup k oněm statkům a službám, které jim umožní vyšší životní úroveň; odstranit nebo aspoň omezit nerovnosti mezi různými odvětvími hospodářství, tj. mezi průmyslem, zemědělstvím a oblastí služeb; zajistit správnou rovnováhu mezi vzrůstem hmotného blahobytu a rozvojem služeb, především veřejných; podle možností přizpůsobit způsob a metody výroby pokroku vědy a techniky; a konečně postarat se, aby ze zvýšení životní a kulturní úrovně těžila nejen naše doba, nýbrž i budoucí generace.

80. Požadavkem obecného blaha na světové úrovni je především zamezení nekalé soutěže v hospodářských vztazích mezi národy, podpora svorné, přátelské, a proto úspěšné spolupráce v hospodářské oblasti a konečně účast na účinné pomoci méně vyspělým zemím.

81. Je zřejmé, že tyto požadavky veřejného blaha, národního i světového, musí být brány v úvahu také při určování částek, jež jsou vypláceny vedoucím podniků nebo kapitálovým vlastníkům.

POŽADAVKY SPRAVEDLNOSTI VZHLEDEM K USPOŘÁDÁNÍ PODNIKŮ

Přizpůsobení člověku

82. Požadavky spravedlnosti musí být vodítkem nejen při rozdělení hospodářských výnosů, nýbrž i při uspořádání celkového hospodářského procesu. V lidské přirozenosti je totiž zakotven požadavek, aby ten, kdo koná produktivní práci, mohl také spolurozhodovat o chodu záležitostí a svou práci rozvíjet svou osobnost.

83. Jestliže se tedy při výrobě užívá metod a prostředků, které ohrožují lidskou důstojnost pracovníků, otupují jejich smysl pro odpovědnost nebo jim berou možnost uplatnit svou osobní podnikavost, pak takový způsob hospodaření odporuje spravedlnosti, i když je schopen velkých výkonů a rozděluje spravedlivě hospodářské výnosy.

Několik praktických pokynů

84. Nelze předem podrobně stanovit, jak má být organizována ekonomika, aby byla ve shodě s lidskou důstojností a budila v člověku smysl pro odpovědnost za jeho práci. Několik praktických pokynů však nacházíme v učení Pia XII.: "Je nutno chránit a podporovat menší a střední podnikatele v zemědělství, řemesle, obchodě a průmyslu; družstevní spojení jim má umožnit výhody velkých podniků; a kde se ještě dnes velký podnik jeví jako ekonomicky výhodnější, pak musí být pracovní smlouva doplněna smlouvou kolektivní."^[30]

Podniky řemeslnické a družstevní

85. V zájmu obecného blaha a v souladu s technickým pokrokem je třeba chránit a podporovat řemeslnické podniky a rodinná zemědělská hospodářství, dále pak družstevní podniky, zejména založené na podpoře obou předešlých.

86. K otázce zemědělských hospodářství se ještě později vrátíme. Zde považujeme za vhodné zmínit se o řemeslných podnicích a družstvech.

87. Především je třeba upozornit, že tyto podniky, mají-li být schopné života, se musí svým vybavením a pracovními postupy přizpůsobit potřebám doby. Tyto potřeby vyplývají z vědeckého pokroku a ze změněných potřeb a nároků lidí. O toto přizpůsobení se musí v první řadě postarat sami řemeslníci a členové družstev.

88. Za tím účelem potřebují proto dobré všeobecné vzdělání a odbornou přípravu, a navíc se musí spojit ke spolupráci v odborných organizacích. Také stát jim musí pomáhat vhodnou školskou, úvěrovou, daňovou a sociální politikou.

89. Tato péče státu o řemeslo a družstevnictví je odůvodněna i tím, že tyto vrstvy vytvářejí hodnotné statky a přispívají ke kulturnímu rozvoji.

90. Proto otcovsky vyzýváme své milované syny na celém světě, kteří pracují v řemeslných a družstevních podnicích, aby si byli vědomi svého důležitého úkolu ve společnosti. Jejich práce má ve všech vrstvách obyvatelstva vzbuzovat smysl pro odpovědné plnění povinností, ducha spolupráce a podněcovat lidi ke kvalitním výkonům.

Odovědná spolupráce dělníků ve středních a velkých podnicích

91. Jako již náš předchůdce jsme i my přesvědčeni, že se dělníci právem dožadují aktivní účasti na chodu podniku, který je zaměstnává. Není možné jednou provždy předem stanovit, jak má tato spoluúčast vypadat. Závisí to na konkrétním stavu jednotlivých podniků, který není všude stejný, ba i uvnitř téhož podniku se často náhle a zásadně mění. Přesto však dělníci mají být připuštěni k aktivní spoluúčasti na záležitostech podniku, v němž pracují. To platí o podnicích soukromých i veřejných. Podniky ať se stanou opravdovým lidským společenstvím a to ať vtiskne ráz všem vztahům mezi zaměstnanci podniku, ať už jsou jejich úkoly a povinnosti jakékoliv.

92. To vyžaduje, aby poměr mezi zaměstnavateli, vedoucími a ostatními zaměstnanci podniku byl prochnut vzájemnou spoluprací, ohleduplností a blahovůlí; všichni se musí účastnit společného díla s upřímným a pozorným soustředěním všech svých sil. Musí vidět ve své práci nejen prostředek k zisku, nýbrž také splnění své povinnosti a službu k užítku společnosti. To však předpokládá, že při projednávání záležitostí týkajících se podniku a jeho uspořádání bude dopřáno sluchu i dělníkům a bude vyjádřena jejich spoluodvědnost. Správně říká náš předchůdce Pius XII.: "Úkol, který každý člověk chce splnit na poli hospodářském a sociálním, vyžaduje, aby činnost jednotlivého pracovníka nebyla úplně podřízena vůli jiného."^[31] Je ovšem samozřejmé, že si podnik, který chce dostát důstojnosti člověka, musí zachovat také účinnou jednotu svého vedení. Z toho však neplyne, že lidé, kteří v něm denně pracují, smějí být považováni za pouhé podřízené a němé vykonavatele rozkazů, aniž jim je přiznáno právo předkládat svá přání a zkušenosti; že se mají mlčky podříditi, když se rozhoduje o jejich pracovišti a pracovních metodách.

93. Konečně je třeba připomenout, že široká odvědnost, jež se dnes v četných podnicích ukládá na bedra dělníkům, je naprosto ve shodě s lidskou přirozeností i s dějinným vývojem dnešního hospodářského, společenského a politického života.

94. Jistě, i dnes vidíme v hospodářském a společenském životě vážné nedostatky, které se přičií spravedlnosti a lidskosti. V celé hospodářské oblasti se šíří mylné názory o jejím smyslu, průběhu, uspořádání a rozdělení úkolů. Nelze však popřít, že vlivem vědeckého a technického pokroku se způsob výroby ve srovnání s minulostí značně zdokonalil. Od dělníků to vyžaduje zručnost a zvýšené odborné znalosti.

95. Proto dělník musí být vybaven dokonalejšími pracovními prostředky a mít více času, aby mohl získat odborné znalosti a také se dále zdokonalovat ve svých vědomostech a v nábožensko-mravním vzdělání. Za těchto okolností lze mládeži dopřát delší průpravnou dobu pro získání všeobecného vzdělání a odborné přípravy na budoucí povolání.

96. Tím budou vytvořeny předpoklady, které dělníkům umožní převzít odvědnější úkoly v podnicích. Také stát na tom musí mít zájem, neboť takto se ve všech vrstvách obyvatelstva posílí smysl pro spoluodvědnost za obecné blaho.

Spolupráce dělníků ve všech oblastech

97. V dnešní době se na celém světě očividně rozrostla zaměstnanecká sdružení a dosáhla státního i mezinárodního právního uznání. Jejich cílem není vést dělníky k třídnímu boji, nýbrž k sociálnímu partnerství, především ve formě hromadných smluv mezi svazy zaměstnanců a zaměstnavatelů. Chceme upozornit na to, jak je nutné nebo aspoň nanejvýš vhodné dát dělníkům možnost, aby mohli projevit své názory a uplatnit svůj hlas i mimo hranice svého podniku, a to ve všech oblastech společenského života.

98. Důvodem toho je, že jednotlivé výrobní podniky, třebas velmi důležité pro celý národ svou velikostí či výrobou, velmi těsně souvisejí s všeobecným hospodářským a společenským stavem dané země a na něm závisí jejich vlastní prospěch.

99. Rozhodovat o tom, co prospívá obecnému stavu hospodářství, není záležitostí jednotlivých podniků, nýbrž spadá do pravomoci státního vedení národních a nadnárodních orgánů příslušných pro určité oblasti hospodářské činnosti. Z toho vyplývá, že je vhodné a důležité, aby na těchto místech byli vedle podnikatelů a jejich pověřenců zastoupeni také zaměstnanci nebo zástupci pověřeni hájit jejich práva, zájmy a přání.

100. Obracíme se proto s láskou a otcovskou péčí k různým odborným organizacím a odborovým sdružením, které v různých světadílech pracují v duchu křesťanského učení. Je nám známo, za jak těžkých podmínek tito naši milovaní synové usilovali o ochranu práv dělníků a o jejich hmotné i kulturní povznesení, a to jak uvnitř jednotlivých států, tak i na světové úrovni, i jejich úspěchy.

101. Tuto záslužnou práci je třeba skutečně pochválit. Nelze ji vždy hodnotit podle bezprostředních a viditelných úspěchů, ale má vliv na všechny oblasti lidské práce, vnáší tam správná měřítka křesťanského myšlení a jednání a oživuje je duchem křesťanského náboženství.

102. Totéž otcovské uznání chceme vyslovit i oněm milovaným synům, kteří v duchu křesťanských zásad záslužně pracují i v jiných odborných organizacích a odborech vedených přirozeným mravním zákonem a respektujícími náboženskou a mravní svobodu svých členů.

103. Nemůžeme na tomto místě opominout uznání a srdečné poděkování také Mezinárodní organizaci práce (ILO), která už po léta svým pilným úsilím úspěšně přispívá k uspořádání hospodářského a společenského řádu podle zásad spravedlnosti a lidskosti. V takovém řádu budou i dělníkům uznána a chráněna jejich práva.

SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ

Změněné poměry

104. Je známo, že se v poslední době stále více oddělují funkce vlastníků kapitálu na jedné straně a managementu na straně druhé, především v největších podnicích. To ztěžuje práci státních orgánů, které mají bdít, aby plány a činnost vedoucích těchto velkých podniků, zejména oněch, které nejvíce ovlivňují hospodářský život společnosti, nebyly v rozporu s některými požadavky obecného blaha. Jak zkušenost ukazuje, zůstávají tyto obtíže tytéž, ať už je potřebný kapitál v soukromém nebo veřejném vlastnictví.

105. Víme také, že díky různým hospodářským a sociálním zajištěním může stále větší počet lidí hledět bez starostí a s důvěrou vstříc budoucnosti. Dříve se tato důvěra v budoucnost zakládala na soukromém vlastnictví, třebas někdy jen nepatrném.

106. Dalším rysem naší doby je skutečnost, že mnozí lidé se snaží spíše nabýt odborných znalostí než získat majetek; více si cení výdělek, který plyne z práce a práv s ní souvisících, než příjem z kapitálu nebo práv na něm založených.

107. To je zcela v souladu s vlastní povahou práce, která je výrazem lidské přirozenosti, a proto je cennější než hojnost hmotných statků, jež jsou svou povahou jenom prostředky. Proto je tento vývoj skutečným znamením pokroku lidské společnosti.

108. Na základě uvedených změn v hospodářském životě vznikly pochybnosti, zdali za dnešních okolností nepozbyla platnosti nebo významu zásada hospodářského a společenského

života, kterou vždy učili a hájili naši předchůdci, totiž že člověku přísluší na základě jeho přirozenosti právo na soukromý majetek, a to i na vlastnictví výrobních prostředků.

Přirozené právo na majetek

109. Takové pochybnosti však nejsou vůbec odůvodněné. Právo na soukromý majetek, včetně výrobních prostředků, platí v každé době. Je založeno v samé přirozenosti věcí, a ta nás učí, že člověk je dříve než stát, proto státní společnost musí být zaměřena k člověku jako k svému cíli. Ostatně uznání práva na svobodné podnikání jednotlivců v hospodářské oblasti by nemělo smysl, kdyby jim zároveň nebyla dána možnost svobodné volby a používání prostředků nezbytných k výkonu tohoto práva.

Zkušenost a dějinné skutečnosti nás však také poučují, že v politických režimech, které popírají právo člověka na soukromé vlastnictví výrobních prostředků, je těž omezeno nebo úplně znemožněno naplňování základních lidských svobod. To dokazuje, že právo na majetek je podporou a současně podnětem pro uplatňování svobody.

110. Tím lze vysvětlit, že různá politická hnutí a společenská sdružení, která chtějí v lidské společnosti sloučit svobodu se spravedlností a která ještě nedávno odmítala právo na soukromé vlastnictví výrobních prostředků, pod vlivem společenského vývoje značně změnila své mínění, takže dnes toto právo připouštějí.

111. V této souvislosti chceme upozornit na slova našeho předchůdce Pia XII.: "Hájí-li církev právo na soukromý majetek, sleduje tím vysoký mravní a společenský cíl. Nemá naprosto v úmyslu zachovat beze změny dosavadní stav věcí, jako by v něm viděla projev Boží vůle, ani nechce chránit práva boháčů a plutokratů proti chudým a nemajetným ... Církev se snaží, aby se soukromé vlastnictví stalo tím, čím má být podle plánů Boží moudrosti a přirozeného zákona."^[32] Tímto cílem soukromého vlastnictví je ochrana práva člověka na svobodu a nepostradatelný přínos k budování správného společenského řádu.

112. Řekli jsme už, že hospodářský vývoj mnoha států dosáhl v dnešní době rychlého rozkvětu. Roste-li však výnosnost, žádá spravedlnost, aby i dělníkům byla zvýšena mzda, pokud to umožňuje obecné blaho. Tím se jim dá možnost spořit a nashromáždit si určitý majetek. Je tedy nepochopitelné, když někdo popírá přirozené právo na soukromý majetek, který je výsledkem pilné práce a skrze ni nabývá svého významu. Zároveň také účinně chrání důstojnost lidské osoby a usnadňuje vykonávání odpovědných úkolů v každé oblasti života. Přispívá ke klidu a pořádku v rodinném životě a podporuje i vnitřní mír a blahobyt země.

Skutečné rozšíření majetku

113. Nestačí však jen zdůrazňovat přírodou dané právo člověka na soukromé vlastnictví, a to i na vlastnictví výrobních prostředků. Se stejným důrazem musí být podniknuto vše, aby všechny vrstvy obyvatelstva mohly tohoto práva také skutečně užívat.

114. Pius XII. jasně řekl: "Důstojnost lidské osobnosti vyžaduje jako normální a přirozenou životní základnu právo na užívání pozemských statků; tomuto právu odpovídá základní požadavek, aby bylo pokud možno všem umožněno soukromé vlastnictví."^[33] Z druhé strany žádá důstojnost lidské práce "ochranu a zdokonalení sociálního řádu, který by všem vrstvám obyvatelstva umožnil vytvoření trvalého, třeba i skrovného vlastnictví"^[34].

115. Rozšíření vlastnictví je třeba v dnešní době zdůrazňovat více než kdy jindy. V stále větším počtu zemí rychle vzrůstá hospodářský blahobyt. Při rozumném použití nabytých zkušeností nebude nesnadné řídit hospodářský a společenský vývoj tak, aby byl co nejvíce umožněn a rozšířen přístup k soukromému vlastnictví spotřebních statků, jako např. obytného domu, pozemků, zařízení pro řemeslnické a zemědělské rodinné podniky nebo akcií a

cenných papírů velkých podniků. V zemích hospodářsky a sociálně vyspělých dosáhli už touto cestou potěšitelných výsledků.

Veřejný majetek

116. Tím vším, co jsme řekli, se však neupírá státu nebo jiným veřejným organizacím právo na vlastnictví - i výrobních prostředků. Tento veřejný majetek je zvláště oprávněn, když jde o případy, které "propůjčují vlastníkům tak velikou moc, že nemůže být přiznána soukromým osobám, nemá-li být ohrožen zájem celku"^[35].

117. Vzdůst státního a veřejného majetku se jeví rysem naší doby. Příčinou tohoto jevu je mimo jiné okolnost, že státu vyvstávají stále větší úkoly, má-li zajistit obecné blaho. Avšak i zde se musí bezpodmínečně dbát zásady subsidiarity, o které jsme se už zmínili. To znamená, že stát a veřejné organizace mohou zvětšovat své vlastnictví jen tehdy, když to zcela zřejmě vyžaduje správně chápané obecné blaho a nehrozí-li nebezpečí, že tím bude příliš omezeno nebo dokonce potlačeno vlastnictví soukromé.

118. Chceme též připomenout, že státní a veřejné hospodářské podnikání může být svěřeno jen těm občanům, kteří vynikají mimořádnými odbornými znalostmi, charakterovou vyspělostí a velkým smyslem pro odpovědnost vůči společnosti. Činnost těchto vedoucích musí být pozorně sledována. Je také nutno zabránit, aby se ani v samotné státní správě hospodářská moc nesoustřeďovala v rukou několika málo lidí, protože to by bylo na škodu veřejného blaha.

Sociální funkce a povinnosti vlastnictví

119. Naši předchůdci opětovně zdůrazňují, že s právem na soukromý majetek je zároveň nerozlučně spojena sociální funkce majetku. Podle plánů Stvořitele mají pozemské statky skýtat důstojnou obživu všem lidem. "Komu se z Božího dobrodiní dostalo většího množství statků, ať již tělesných a vnějších, ať již darů ducha, dostalo se mu jich k tomu účelu, aby jich používal k svému zdokonalení, ale též k tomu, aby jich využíval jako dobrý služebník Boží prozřetelnosti k prospěchu ostatních. 'Kdo má dary ducha, nesmí mlčet; kdo má hojnost statků, ať neochabuje v milosrdné dobročinnosti; kdo se živí prací svých rukou, ať užívá své dovednosti také k užítku bližních'" (sv. Řehoř Veliký)^[36].

120. V dnešní době se sice značně rozrostly a stále ještě vzrůstají úkoly státu a veřejných organizací; z toho však nelze vyvozovat, jak se mnozí domnívají, že tím sociální funkce majetku pozbyla svého významu. Tato sociální funkce majetku pochází totiž ze samotného práva na vlastnictví. Navíc se v každé době vyskytují četné případy bolestných situací skryté, a přece velké nouze, na něž nepostačuje úsilí veřejné péče a v nichž tato péče nemůže pomoci. Zde se otvírá široké pole možností pro soukromou dobročinnost a křesťanské charitativní působení. A konečně je zřejmé, že rozličné akce, při nichž jde o povznesení ideálních hodnot, bývají s větším zdarem podnikány soukromou iniciativou jednotlivců nebo skupinami občanů než orgány veřejnými.

121. Musíme ještě připomenout, že i evangelium potvrzuje právo na soukromý majetek. Zároveň však tam Kristus často důtklivě napomíná, aby se z bohatství štědře dávalo chudým, a tak bylo proměňováno ve statky nebeské. "Neshromažďujte si poklady na zemi, kde je kazí mol a rez a kam se zloději prokopávají a kradou. Shromažďujte si však poklady v nebi, kde je ani mol, ani rez nekazí a kam se zloději nemohou prokopat a krást."^[37]

A božský mistr slibuje, že každý skutek lásky, prokázaný chudým, bude oceněn, jako kdyby byl prokázán jemu samému. "Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali."^[38]

III. část

Nové stránky sociální otázky

122. Dějinný vývoj ukazuje stále jasněji, že zásada spravedlnosti musí řídit nejen poměr mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, nýbrž i vztahy mezi různými hospodářskými odvětvími a mezi kraji hospodářsky více nebo méně vyspělými uvnitř téže země. Totéž platí i na světové úrovni v poměru mezi státy s různým stupněm hospodářského a společenského rozvoje.

POŽADAVKY SPRAVEDLNOSTI VE VZTAZÍCH MEZI JEDNOTLIVÝMI ODVĚTVÍMI HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělství – zanedbávaná oblast

123. Nejprve pojednáme o zemědělství. Hned na začátku ale musíme říci, že počet zemědělského obyvatelstva neklesl, máme-li na mysli celkovou světovou situaci. Přesto však opouští mnoho zemědělců rodnou půdu a stěhují se do zalidněnějších oblastí nebo do měst. Téměř ve všech zemích se setkáváme s tímto jevem, který se často podobá až hromadnému útěku z venkova. Z toho vyvstávají pro lidsky důstojný život občanů nesnadno odstranitelné těžkosti.

124. Je zřejmé, že s růstem a pokrokem hospodářství klesá podíl obyvatelstva výdělečně činného v zemědělství. Zato roste počet pracovních sil zaměstnaných v průmyslu nebo v různých odvětvích služeb. Zdá se, že odchod z venkova do jiných výrobních oblastí lze vysvětlit většinou důvody, které souvisí s vývojem hospodářství. Často však zde působí i jiné důvody, z nichž nejdůležitější jsou: snaha uniknout z prostředí, které nedává naději na zlepšení životní úrovně; touha po nových zážitcích a dobrodružstvích, která zachvátila dnešní generaci; snaha o rychlé obohacení; dychtivost po větší svobodě a pohodlnějším životě, který skýtají obydlí střediska a především města. Nelze však popřít, že hlavním důvodem tohoto odchodu venkovanů z rodné půdy je okolnost, že v zemědělství vidí zaostalou hospodářskou oblast, jak po stránce produktivity práce, tak i co do životní úrovně.

125. Tento závažný problém, který dnes postihuje skoro všechny státy, klade především otázku, co je třeba podniknout, aby byly zmenšeny nerovnosti v pracovní výkonnosti mezi oblastí zemědělskou, průmyslovou a odvětvími služeb; aby se životní úroveň zemědělského obyvatelstva co nejvíce přiblížila úrovni těch, jejichž příjmy jsou z průmyslu nebo služeb. A dále, co je nutno učinit, aby zemědělci netrpěli pocitem méněcennosti, ale naopak byli přesvědčeni, že i zemědělskou prací mohou rozvinout svou osobnost a hledět klidně vstříc budoucnosti.

126. Považujeme proto za vhodné naznačit několik zásad pro řešení tohoto problému, jež ovšem předpokládají, že budou uplatňovány způsobem, který umožňují nebo dokonce nutně vyžadují okolnosti doby a místa.

Rovné postavení ve vztahu k základním veřejným službám

127. Na prvním místě musí všichni, avšak především státní orgány, dbát o to, aby se na venkově přiměřeně rozvinula opatření, která slouží k užítku všech. Sem patří především budování cest, dopravní a komunikační sít, zásobování pitnou vodou, bytová výstavba, zdravotnictví; dále rozvoj všeobecného školství i odborného vzdělání a všeho, co slouží k povznesení duševního života a odpočinku. A konečně dostatek prostředků k vybavení zemědělského závodu. Jestliže na venkově je poskrovnu těchto žádoucích služeb a prostředků, jež jsou dnes nepostradatelné k přiměřené životní úrovni, pak se tam rozvoj hospodářského a společenského života nerealizuje buď vůbec, nebo velmi pomalu. Nezadržitelně tam pak ve stále větší míře dochází k útěku zemědělců z venkova.

Postupný a vyvážený rozvoj hospodářství

128. Povznesení venkova dále vyžaduje, aby se ekonomika v jednotlivých státech rozvíjela vyváženě. Je tedy především třeba používat v zemědělství moderní techniku; při osevu, výběru kultur, vybavení zemědělských podniků postupovat v souladu s tím, jak to umožňuje - ne-li vyžaduje celkový stav hospodářství. To všechno se má provádět tak, aby rozvoj zemědělství šel ruku v ruce s rozvojem průmyslu a služeb.

129. Následkem toho bude jednak zemědělství odbírat větší množství průmyslových výrobků a vyžadovat více služeb, a zároveň poskytne oběma těmto oblastem a celé společnosti své výrobky, které budou jak svým množstvím, tak i jakostí lépe odpovídat požadavkům spotřebitelů. Takto přispěje zemědělství i k zachování kupní síly peněz, což je jedním z předpokladů řádného vývoje hospodářského života.

130. Uposlechnutí těchto směrnic přinese mimo jiné tyto výhody: získá se větší přehled o pracovních silách uvolněných následkem zavádění moderních pracovních metod v zemědělství, a to jak v krajích, z kterých odcházejí, tak i v těch, do kterých se stěhují; dále bude možno těmto lidem poskytnout odpovídající odbornou přípravu a tak jim usnadnit přechod do jiných zaměstnání; a konečně poskytnout jim hmotnou podporu i pomoc v duchovní a duševní přípravě, aby se mohli začlenit do nového společenského prostředí.

Specifická hospodářská politika

131. K zajištění vyrovnaného rozvoje všech hospodářských odvětví je nezbytné, aby stát prováděl racionální zemědělskou politiku - z hlediska daní a poplatků, úvěrování a sociálního pojištění, tvorby cen, podpory zpracovatelského průmyslu a zlepšování vybavení zemědělských podniků.

Vyměrování daní

132. Pokud jde o výměry daní, žádá spravedlnost, aby zatížení bylo úměrné rozdílným platovým možnostem občanů.

133. Při vyměrování daní v zemědělské oblasti žádá také obecné blaho dbát okolnosti, že se příjmy zemědělců vytvářejí jen pomalu, jsou více vystaveny nepředvídatelným okolnostem, a proto že je v zemědělství nesnadnější shromáždit potřebný kapitál k rozvoji.

Výhodné opatřování kapitálu

134. Z uvedených důvodů je pochopitelné, že vlastníci kapitálu ukládají své peníze raději v jiných hospodářských odvětvích než v zemědělství. A rolníci si zase nemohou vypůjčovat peníze na vysoké úroky, ba často nejsou schopni platit ani běžné úroky, kdyby si chtěli vypůjčit na provoz a rozvoj svého hospodářství. Obecné blaho tedy žádá, aby stát měl nejen specifickou úvěrovou politiku pro zemědělce, nýbrž také aby zřídil specifické peněžní ústavy, které by jim poskytovaly potřebný kapitál za přijatelné úroky.

Sociální pojištění a zabezpečení

135. Dále je třeba, aby byl v zemědělství zaveden dvojitý druh pojištění: první se týká zemědělských výrobků, druhé samého rolníka a jeho rodiny. Považuje se jakoby za samozřejmé, že příjmy na osobu jsou v zemědělství nižší než příjmy průmyslových dělníků a zaměstnanců ve službách. Proto se plně nesrovnává se sociální spravedlností, jestliže se zemědělcům stanovují horší podmínky sociálního pojištění a sociálního zabezpečení než jiným třídám. Všeobecné zásady sociálního pojištění a zabezpečení by totiž neměly být pro občany výdělečně činné v různých hospodářských odvětvích příliš rozdílné.

136. Sociální pojištění a zabezpečení může ostatně velmi vydatně přispět ke spravedlivému rozdělení národního důchodu mezi všechny občany. Může tedy být považováno za jeden z prostředků k zmenšení příliš velikých rozdílů v životní úrovni mezi různými společenskými vrstvami.

Pravidla trhu

137. Zvláštní povaha zemědělských výrobků vyžaduje zabezpečit jejich ceny opatřeními, která podrobněji vypracují hospodářští odborníci. Bylo by správné, kdyby v tom měli iniciativu sami zemědělci, ovšem nesmí chybět ani podpora ze strany státu.

138. Nesmíme zapomenout, že cena zemědělských výrobků je spíše odměnou za rolníkovu práci než výnosem vloženého kapitálu.

139. Papež Pius XI. v encyklice *Quadragesimo anno* správně učí, že k uskutečnění obecného blaha patří "správný poměr mezi mzdami"; avšak hned připojuje: "s tím těsně souvisí správný poměr mezi cenami výrobků různých hospodářských odvětví, jako je např. zemědělství, průmysl a jiné"^[39].

140. Jelikož zemědělské výrobky slouží především k uspokojení základních lidských potřeb, je třeba stanovit jejich ceny tak, aby si je mohli kupovat všichni. Je však zřejmé, že by bylo nespravedlivé, kdyby z těchto důvodů byla celá skupina občanů, v našem případě rolníci, nucena žít ve stavu trvalé hospodářské a společenské diskriminace tím, že by jí nebyla poskytnuta kupní síla k tomu, co potřebuje k důstojné životní úrovni. To by bezesporu odporovalo obecnému blahu.

Doplnění příjmů ze zemědělství

141. Dále je třeba podporovat na venkově průmysl a služby, které slouží k uskladnění, zpracování a přepravě zemědělských výrobků. K nim by se měly přidružit další hospodářské a živnostenské podniky. Tím by byla rolnickým rodinám dána možnost doplnit své příjmy, a to přímo v prostředí, v kterém žijí a pracují.

Strukturální zemědělská politika

142. Není možno stanovit předem a pro všechny případy, jaké uspořádání zemědělství je nejvýhodnější. Již uvnitř jednotlivých států jsou jiné podmínky, a ty se ještě více liší v různých částech světa. Avšak kdo hodnotí důstojnost člověka a rodiny podle lidské přirozenosti a navíc křesťanského učení, bude vidět ideál rolnického hospodářství v opravdovém společenství osob, kde jsou vzájemné vztahy členů a celé organizace zemědělského podniku uspořádány podle zásad spravedlnosti a křesťanské nauky; to platí zvláště o rodinném zemědělském podniku. Proto je třeba snažit se ze všech sil, aby tato žádoucí forma zemědělského podnikání byla uskutečněna v podobě odpovídající době.

143. Rodinné hospodářství bude však natrvalo schopné života jen tehdy, když bude vynášet tolik, kolik je potřeba k výživě a odpovídající životní úrovni celé rodiny. Aby se toho dosáhlo, je nutno zemědělce odbornou přípravou seznámit s jejich povoláním, soustavně je poučovat o nových technických vymoženostech a umožnit jim odborné konzultace. Dále musí zemědělci za tím účelem zakládat svépomocná družstva a zájmové spolky; musí se aktivně začlenit do veřejného života jak ve správě, tak i ve vlastní politice.

Zemědělci - průkopníci vlastního rozvoje

144. Jsme přesvědčeni, že průkopníky hospodářského rozvoje, kulturního pokroku a sociálního povznesení zemědělství musí být ti, jichž se to na prvním místě týká, totiž sami zemědělci. Musí být proniknuti přesvědčením, že jejich práce je velmi čestná; děje se v širé

Boží přírodě. Obírá se především rostlinami a zvířaty, jejichž život s nevyčerpatelnou rozmanitostí svých forem a podřízeností neměnným zákonům vždy znovu připomíná Boha Stvořitele a jeho prozřetelnost. Práce rolníků nejenže živí celou lidskou společnost potravinami všeho druhu, ale dodává ve stále větší míře suroviny i průmyslu.

145. O rolnickou práci se stále více zajímá fyzika, chemie a biologie, jejichž vědecké poznatky se zde uplatňují. Vzhledem k významu jejich užití v zemědělství je jejich používání nutno neustále přizpůsobovat měnícím se požadavkům doby. Ušlechtilost, kterou se vyznačuje zemědělská práce, je dále zřejmá i z vlastností, které na rolníku vyžaduje: jasný přehled o dění doby a ochotné kráčení s dobou, klidný pohled do budoucnosti, vědomí významu a odpovědnosti vlastního stavu, rozhodný smysl pro podnikání.

Solidarita a spolupráce

146. Zde je také třeba připomenout, že jako v každé jiné ekonomické oblasti, tak i v zemědělství je nutné, aby se zemědělci organizovali. To platí především o rodinných hospodářstvích. Zemědělství pracovníci musí být proniknuti smyslem pro solidaritu a svorně usilovat o společný postup při zakládání svépomocných či podpůrných družstev a odborných organizací. Tyto organizace jsou nezbytně nutné, protože umožňují rolníkům přístup k hospodářskému a technickému pokroku a vliv na tvorbu cen. Pomáhají též rolníkům dosáhnout rovnosti s ostatními vrstvami pracujících, kteří většinou už jsou organizováni. A konečně budou moci prostřednictvím takto organizované spolupráce dosáhnout ve veřejné správě takového vlivu, jaký odpovídá jejich postavení. Ojedinelé hlasy se totiž v dnešní době, jak se právem říká, ztrácejí ve větru.

Odpovědnost za obecné blaho

147. Chtějí-li zemědělci uplatnit vliv a váhu svých organizací, musí při tom - právě tak jako jiné vrstvy pracujících - dbát mravního řádu a státních zákonů. Musí hájit svá práva a usilovat o své zájmy v souladu s právy a zájmy jiných skupin a podřizovat je celospolečenským požadavkům. Snaží-li se zemědělci vlastními silami zlepšit výnos zemědělské práce, pak mohou právem požadovat, aby stát jejich úsilí podporoval a doplňoval, ovšem jen za předpokladu, že i sami budou mít smysl pro obecné blaho a přispívat k jeho uskutečnění.

148. Chceme na tomto místě po zásluze pochválit ony naše syny, kteří se kdekoli na světě snaží zakládat a rozšiřovat svépomocné organizace a družstva, aby tak v každé zemi mohli zemědělci dosáhnout žádaného hospodářského blahobytu a žít spravedlivě a čestně.

Povolání a poslání

149. V práci rolníka je spojeno vše, co slouží důstojnosti, rozvoji a úplnému vzdělání lidské osobnosti. Proto musí být tato práce chápána jako Bohem dané poslání a povolání, jež poukazuje nad samotného člověka. Člověk musí tuto práci zasvětit Bohu, který ve své prozřetelnosti řídí lidské dějiny ke spáse člověka. Proto je třeba, aby rolník viděl ve své práci úkol povznášet sebe i své okolí k stále vyššímu stupni lidské dokonalosti.

Podpora méně vyspělým krajům

150. Často se stává, že obyvatelé téhož státu nemají stejný podíl na hospodářském a společenském rozvoji. To je zaviněno okolností, že žijí a pracují v krajích více nebo méně hospodářsky vyspělých. V takových případech vyžaduje spravedlnost, aby se státní činitelé postarali o odstranění nebo aspoň zmenšování těchto rozdílů. Proto je třeba usilovat o to, aby kraje hospodářsky zaostalé byly vybaveny základními veřejnými službami, které jsou vhodné z hlediska času a místa a vyrovnají se, pokud možno, všeobecně panujícímu stavu života dané země. Dále jsou nutná vhodná opatření, která by se starala o zaměstnání volných pracovních

sil, usměrňovala imigraci obyvatelstva, zajišťovala spravedlivou mzdu, výměry daní, získávání úvěrů a podporovala financování výrobních oblastí, které mohou být základem pro rozvoj jiných odvětví. Tím vším se dosáhne nejen vhodného umístění pracovních sil, nýbrž podpoří se také iniciativa podnikatelů a využije se všech místních možností.

151. Ovšem tyto zásahy státních orgánů musí být vždy odůvodněny požadavky obecného blaha. Se zřetelem na obecné blaho musí tato činnost směřovat k tomu, aby se zemědělství, průmysl a služby vyvíjely pokud možno souběžně a ve vzájemné závislosti. Dále se musí provádět tak, aby se obyvatelé méně vyspělých krajů cítili odpovědni za svůj hospodářský, společenský a kulturní rozvoj. Důstojnost občanů totiž žádá, aby především sami svým úsilím přispěli k zlepšení životních podmínek.

152. K vyrovnání hospodářských rozdílů mezi různými kraji ve státě musí podle svých možností přispívat i občané, kteří vládou dostatečnými prostředky a podnikají. Podle zásady subsidiarity má totiž stát povzbuzovat a podporovat soukromou iniciativu, aby podnikatelské aktivity iniciované státem byly co nejdříve převedeny do soukromých rukou.

Nepoměr mezi půdou a obyvatelstvem

153. Považujeme zde za vhodné upozornit, jak velký nepoměr vládne v řadě zemí mezi rozsahem obdělávatelné půdy a počtem obyvatelstva. Mnohé země jsou jen řídké osídleny a mají nadbytek půdy. Jiné naproti tomu jsou osídleny hustě a trpí zase nedostatkem půdy k obdělání.

154. Mimoto jsou země, jejichž půda je schopna poskytnout bohatou úrodu, avšak primitivní a zaostalé způsoby obdělávání nedovolí realizovat výnosy, jichž by bylo třeba ke krytí základních potřeb obyvatelstva. V jiných zemích bylo naopak zemědělství zdokonaleno natolik, že se nadměrná produkce zemědělských výrobků stává národním hospodářství přítěží.

155. Za takových okolností žádá již lidská solidarita, a tím spíše křesťanské bratrství, aby si národy navzájem všestranně pomáhaly. Tím se nejen zvětší výměna zboží, kapitálu a pracovních sil, ale současně se zmírní nesrovnalosti mezi různými zeměmi. K této otázce se ještě podrobněji vrátíme.

156. Chceme zde vyslovit své uznání mezinárodní Organizaci pro výživu a zemědělství (FAO). Podporuje totiž spolupráci mezi národy na modernizaci zemědělství v méně vyspělých zemích a pomáhá národům, které trpí nedostatkem potravin.

SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST A EKONOMICKÉ VYROVNÁNÍ MEZI NÁRODY NA RŮZNÉM STUPNI HOSPODÁŘSKÉHO ROZVOJE

Problém naší doby

157. Jedním z nejdůležitějších problémů je snad najít správné vztahy mezi zeměmi hospodářsky vyspělými a státy méně vyvinutými: jedny žijí v nadbytku, a druhé strádají trpkou nouzí.

Jsou-li dnes lidé na celém světě navzájem tak těsně spojeni, že se takřka cítí členy jedné rodiny, pak nemohou státy žijící v hojnosti a nadbytku zapomínat na těžké postavení oněch zemí, jejichž obyvatelé bojují s tak velkými nesnázemi, že takřka hynou bídou a hladem a nemohou v náležitě míře užívat základních lidských práv. Tato pomoc trpícím zemím je tím naléhavější právě v dnešní době, kdy státy na sobě stále více vzájemně závisí, takže nemůže být trvalý a plodný mír, jestliže v jejich hospodářském a společenském postavení jsou příliš velké rozdíly.

158. Protože milujeme všechny lidi jako své syny, považujeme za svou povinnost opakovat zde s důrazem to, co jsme už jednou řekli: "Jsme všichni spoluodpovědní za národy trpící nedostatkem. Proto je třeba, aby bylo u všech, zvláště však u majetných, povzbuzováno vědomí této povinnosti."^[40]

159. Je samozřejmé, a církev to vždy náležitě zdůrazňovala, že povinnost pomáhat chudým a nemajetným zavazuje především katolíky, neboť jsou údy tajemného Těla Kristova. Apoštol Jan praví: "Z toho jsme poznali Lásku: že Kristus za nás položil svůj život. Také my jsme povinni položit život za své bratry. Jestliže má někdo majetek a vidí, že jeho bratr je v nouzi, ale zavře před ním svoje srdce - jak v něm může zůstat Boží láska?"^[41]

160. S radostí tedy pozorujeme, že státy hospodářsky vyspělejší pomáhají státům méně vyspělým dosáhnout zlepšení jejich postavení.

Pomoc v nouzi

161. Jestliže některé státy oplývají nadbytkem potravin a především skladovatelných produktů, zatímco v jiných zemích trpí široké vrstvy nouzi a hladem, pak žádá spravedlnost, aby zámožnější státy přispěly na pomoc zemím, v nichž je nedostatek. Proto se za těchto okolností příčí spravedlnosti a lidskosti, jsou-li statky nezbytné pro život ničeny nebo znehodnocovány.

162. Víme dobře, že nadměrná produkce především zemědělských plodin, která přesahuje spotřebu obyvatelstva, může způsobit určitým vrstvám občanů značné potíže. Z toho však ještě neplyne, že bohatší země nejsou povinny pomáhat chudším a hladovějícím národům, jestliže ty jsou v mimořádné tísní. Naopak je třeba vážně usilovat o překonání problémů s nadvýrobou a o její spravedlivé rozdělení mezi všechny občany.

Vědecká, technická a finanční pomoc

163. Tato opatření v mnoha případech nebudou stačit k trvalému odstranění příčin nouze a hladu. Většinou na tom nese vinu zaostalý způsob hospodaření. Aby bylo toto zlo odstraněno, je nutno vyzkoušet všechny možnosti: dopomoci lidem k dobré odborné přípravě; dále musí mít k dispozici kapitál, aby mohli náležitě vybavit a rozvíjet své hospodářství.

164. Je nám dobře známo, že se v posledních letech v širokých kruzích probudilo vědomí povinnosti pomáhat v rozvoji chudším a po stránce hospodářské méně rozvinutým státům.

165. V tomto smyslu pracují četné mezinárodní i národní organizace, jakož i soukromé podniky a společnosti, které těmto zemím stále více a velkoryseji pomáhají tím, že je seznamují s účinnějšími výrobními postupy. A mnoha mladým lidem je dána příležitost, aby si studiem na vysokých školách hospodářsky vyspělých národů osvojili přiměřené vědecké a technické znalosti. K tomu přistupují finanční úvěry od mezinárodních finančních institucí, jednotlivých států a soukromých občanů poskytované rozvojovým zemím, takže tam mohou vznikat nové ekonomické aktivity.

Rádi používáme této příležitosti, abychom vyslovili své uznání za tuto velkorysou pomoc. Je však žádoucí, aby v budoucnu hospodářsky vyspělé státy spojenými silami stále více napomáhaly rozvojovým zemím k dosažení vědeckého, technického a hospodářského pokroku.

166. V této souvislosti považujeme na tomto místě za svou povinnost připojit několik směrnic a pokynů.

Vyhnout se omylům minulosti

167. Především je správné, jestliže země hospodářsky méně vyspělé nebo zcela zaostalé využijí zkušeností států, které už dosáhly vysokého stupně blahobytu.

168. Starost o budoucnost a velká nouze současnosti vyžadují vyrábět více a dokonalejším způsobem. Současně žádá věcná nutnost i spravedlnost, aby vyrobený národní produkt byl přiměřeně rozdělen mezi všechny členy státního společenství. Proto je třeba usilovat, aby hospodářský pokrok byl doprovázen odpovídajícím rozvojem sociálním. Rovněž musí být vzájemně koordinován rozvoj zemědělství, průmyslu a služeb.

Ohled na svébytnost jednotlivých národů

169. Také je třeba mít na paměti, že rozvojové země se často vyznačují určitými osobitými rysy, jež pocházejí z přírodních podmínek, celkové situace, zděděných a často velmi cenných zvyků nebo zvláštních vloh.

170. Když tedy průmyslově vyspělé země těmto potřebným zemím poskytují pomoc, musí tuto jejich osobitost znát, dbát na ni a mít se na pozoru, aby jim při této pomoci nevnucovaly svůj vlastní způsob života.

Nezištná pomoc

171. Zcela zvláště se však musí mít vyspělé země na pozoru, aby neupadly v pokušení pomáhat hospodářsky slabším zemím s úmyslem působit na jejich politický život ve svůj prospěch a k získání nadvlády.

172. Kdyby se o něco takového mělo usilovat, pak je to třeba jasně prohlásit za pokus o nastolení nového druhu kolonialismu, který by pod novým, pokryteckým rouchem obnovoval předchozí, překonanou závislost, z níž se tyto národy teprve před nedávnem vymanily. To by přivedilo napětí v mezinárodních vztazích a ohrozilo světový mír.

173. Je tedy nezbytným a spravedlivým požadavkem, aby státy poskytující technickou a finanční pomoc tak činily vůči rozvojovým zemím nezištně a bez panovačných záměrů, a to tak, aby tyto země mohly jednou samy realizovat svůj hospodářský a sociální rozvoj.

174. Bude-li toho dosaženo, nemálo to přispěje ke sdružení všech států ve společenství, jehož jednotliví členové, vědomi si svých práv a povinností, budou stejným dílem přispívat k blahu všech národů.

Správný řád hodnot

175. Není pochyby, že rozkvět vědy a techniky v určitém národě a hospodářský blahobyť jeho občanů je neklamnou známkou jeho civilizačního a kulturního rozvoje. Avšak musíme uznat, že to nejsou hodnoty nejvyšší, nýbrž jen prostředky, třebas užitečné, k dosažení vyšších hodnot.

176. Proto s lítostí pozorujeme, že se v hospodářsky vyspělých zemích najde nemálo lidí, kterým nezáleží na správném řádu hodnot. Buď přehlížejí a zcela zanedbávají duchovní hodnoty, nebo je otevřeně popírají. Na druhé straně však všemi silami podporují pokrok vědy, techniky a hospodářství a do té míry přeceňují hmotný blahobyť, že v něm namnoze vidí nejvyšší smysl svého života. Následkem toho může pomoc, kterou tyto národy poskytují chudším zemím, znamenat skryté nebezpečí. V obyvatelích těchto zemí se starými tradicemi je totiž vědomí oněch vyšších hodnot tvořících základ mravního řádu ještě živé a určuje jejich jednání.

177. Proto podřývat toto mravní smýšlení jednoznačně znamená jednat nečestně a těžce se na těchto národech proviňovat. Naopak je třeba toto úctyhodné smýšlení podporovat a zušlechtovat, neboť právě ono je základem opravdového a pravého lidství.

Přínos církve

178. Z vůle Boží má církev vztah ke všem národům. To je také potvrzeno skutečností, že je rozšířena opravdu po celém světě a snaží se obsáhnout všechny národy.

179. U všech národů, které vede ke Kristu, nezbytně také přispívá k povznesení hospodářského a společenského života. To ukazuje dějinná zkušenost v minulosti i v současné době. Každý křesťan musí totiž cítit povinnost a poslání pracovat ze všech sil na zdokonalení společnosti a všemožně dbát o to, aby nebyla nijak ohrožena lidská důstojnost, nýbrž naopak aby byly odstraněny všechny překážky a aby bylo podporováno vše, co napomáhá životu v souladu s mravní čistotou.

180. Jestliže církev v některém národě zapustí své živé kořeny, je si dobře vědoma, že není pro tento národ nějakým pouze vnějším zřízením. Přítomnost církve totiž znamená obrození a vzkříšení lidí v Kristu. Kdo však je v Kristu obrozen a vzkříšen, nijak se necítí donucován zvnějšku. Naopak, ví, že dosáhl pravé svobody, svobodně se cítí být přitahován k Bohu, a proto přijímá a koná vše, co považuje za dobré a hodnotné.

181. "Církev Kristova," praví jasně Pius XII., "jako věrná ochránkyně Boží vychovatelské moudrosti nemíní potlačovat nebo odmítat osobité zvláštnosti jednotlivých národů, které ony považují za své posvátné dědictví a hrdě si je hájí. Jejím cílem je nadpřirozená jednota, živěná všeobjímající, hluboce procítěnou a prakticky účinnou láskou, a ne nějaké vnější a povrchní násilné usměrňování. Církev s radostí vítá a mateřsky doprovází snahy o účelný rozvoj sil a vloh každého národa, pokud ovšem nejsou v rozporu s povinnostmi, které vyplývají ze společného původu a společného cíle lidského pokolení."^[42]

182. S velikou radostí pozorujeme, že katolíci v rozvojových zemích nejsou v úsilí o hospodářský a sociální rozvoj vcelku pozadu za ostatními občany.

183. Na druhé straně vidíme, že katolíci ve vyspělých zemích podnikají mnohé pro to, aby pomoc, kterou jejich země poskytují potřebným státům, co nejvíce přispěla k jejich hospodářskému a sociálnímu rozvoji. Uznání proto zasluhuje všestranná a rok od roku větší péče, skýtaná mladým Afričanům a Asiatům, aby mohli studovat na evropských a amerických univerzitách. A dále snaha o vyškolení odborníků ve všech odvětvích, kteří jsou ochotni odebrat se do rozvojových států a pomáhat tam svou odbornou prací.

184. Všem milovaným synům, kteří na celém světě horlivě usilují o opravdový pokrok národů a zdravý růst jejich kultur a dosvědčují tak neustálou životnost a sílu církve, vyslovujeme s radostí své uznání a pochvalu.

Přírůstek obyvatelstva a hospodářský rozvoj

185. V poslední době často vystupuje do popředí otázka, zdali při stále rostoucím počtu obyvatelstva je možno hospodářskou činnost zdokonalit natolik, aby se vyrábělo dostatečné množství statků. Tento problém se týká celkové světové situace, avšak především rozvojových zemí.

Nepoměr mezi počtem obyvatelstva a životními prostředky

186. Pokud jde o světovou situaci, mnozí tvrdí, že počet obyvatelstva se během několika desetiletí mnohonásobí, kdežto hospodářský rozvoj bude postupovat daleko pomaleji. Z toho chtějí vyvozovat, že je třeba nějak omezit rozmnožování lidstva, jinak že se v blízké

budoucnosti nepoměr mezi počtem obyvatelstva a dostatečným množstvím životních potřeb ještě více přirostí.

187. Jak jednoznačně vysvítá ze statistik hospodářsky méně vyspělých zemí, klesá tam dnes dětská úmrtnost zásluhou novější hygienické a lékařské péče a průměrný věk občanů vzrůstá. Přitom dosavadní vysoký počet narozených zůstává nadále nezměněn.

Počet takto narozených ročně převyšuje počet úmrtí, ale nevzrůstá k tomu úměrně hrubý národní produkt. V důsledku toho se v těchto chudších zemích životní podmínky nezlepšují, naopak se dále zhoršují. Aby se tedy zabránilo krajní nouzi, považují mnozí za nutné uchýlit se k antikoncepci a ke kontrole porodnosti.

Stav problému

188. Hledíme-li však na poměr mezi růstem obyvatelstva a možnostmi jeho výživy ze světového hlediska, nezdá se, že by v dnešní době nebo v blízké budoucnosti musel působit vážné nesnáze. Důvody pro opačné tvrzení jsou ještě příliš nejisté a pochybné, než aby z nich bylo možno vyvozovat něco určitého.

189. Nadto vložil Bůh ve své dobrotě a moudrosti do přírody téměř nevyčerpatelné možnosti a lidem dal tolik duševních schopností, že mohou s pomocí vhodných nástrojů využít těchto přírodních darů k uspokojení svých životních potřeb. Samozřejmě se k zásadnímu řešení tohoto problému nesmí volit cesty, které se přiči Bohem stanovenému mravnímu řádu a zbavují plození lidských životů jeho posvátné důstojnosti. Spíše se musí lidé snažit, aby všestranným použitím vědeckých a technických poznatků nabyli co možná největšího poznání přírodních sil a naučili se je stále lépe ovládat. Ostatně dosud dosažené úspěchy vědy a techniky nás opravňují k téměř neomezeným nadějím do budoucna.

190. Víme dobře, že v určitých oblastech a především v méně vyspělých zemích vyvstávají po této stránce často obtíže, zaviněné nepořádky v hospodářském a společenském zřízení: jak opatřit pro rok od roku rostoucí počet obyvatelstva dostatečné prostředky k životu, zvláště když nutná mezinárodní solidární pomoc selhává.

191. Avšak i v tomto případě se vši jasností zdůrazňujeme, že při řešení těchto otázek není dovoleno užívat prostředků a hledat cesty, které se přiči lidské důstojnosti a jaké bezostyšně nabízejí ti, kdo o člověku a jeho životě smýšlejí zcela materialisticky.

192. Podle našeho názoru je možno tuto otázku vyřešit jen tehdy, jestliže při hospodářském a společenském rozvoji jednotlivců a celého lidstva budou zachovány a rozmnoženy pravé lidské hodnoty. Především je třeba při projednávání této otázky dbát všeho, co slouží lidské důstojnosti a životu každého jednotlivce, který stojí nade vším. Z tohoto důvodu je nutno usilovat o rozsáhlou mezinárodní spolupráci, o velkorysou výměnu informací, pohyb kapitálu a pracovních sil, což povede k velkému užitku všech zúčastněných národů.

Úcta k zákonům života

193. Slavnostně a důrazně prohlašujeme, že plození lidského života je výsadním právem rodiny, která je založena na nerozlučném manželství, jež má pro křesťany svátostnou povahu. Předávání lidského života je osobní úkon, a proto je vázáno na svaté, neochvějné a nedotknutelné zákonitosti Boží, které nesmí nikdo opomíjet a překračovat. Proto není dovoleno užívat prostředků a způsobů možných při rozmnožování života rostlinného a zvířecího.

194. Lidský život musí být pro každého něčím posvátným, neboť již jeho původ předpokládá zásah Boží stvořitelské moci. Kdo tedy přestupuje tyto posvátné zákony, uráží nejen Boží velebnost, nýbrž zneuctívá sám sebe, celé lidstvo a oslabuje i nejnítěnější síly svého národa.

Výchova k zodpovědnosti

195. Je proto velmi důležité, aby se mládeži dostalo důkladného vzdělání a náboženské výchovy, což je právo a povinnost rodičů, aby si tak ve všech životních okolnostech byli mladí lidé vědomi svých povinností, tedy i při zakládání rodiny, plození a výchově dětí. Děti je třeba vést nejen k pevné důvěře v Boží prozřetelnost, nýbrž i k odvaze a odhodlanosti přinášet oběti. Kdo na sebe vzal velký a těžký úkol spolupracovat s Bohem při vzniku nového života a výchově dětí, nesmí se vyhýbat žádným obětem. Při této výchově pomáhá nad jiné církev. Proto musí být církvi přiznáno právo toto její poslání svobodně vykonávat.

Služba životu

196. V 1. knize Mojžíšově čteme, že Bůh dal prvním lidem dva příkazy, které se navzájem doplňují. Nejprve přikázal: "Rost'te a množte se"^[43], a pak: "naplňte zemi a podmaňte si ji."^[44]

197. Druhý příkaz neznamena podmanění země ke zničení přírodního bohatství, nýbrž jeho využití k životu člověka.

198. S politováním vidíme dva protiklady dnešní doby. Na jedné straně se líčí příliš temnými barvami nedostatek životních potřeb, jako by lidstvo mělo zahynout bídou a hladem. Na druhé straně se využívá vědeckých poznatků, technických vymožeností a hospodářského blahobytu k výrobě ničivých prostředků, které ženou lidské pokolení na pokraj katastrofy.

199. Ve své prozřetelnosti dal sice Bůh lidem dosti prostředků, aby mohli důstojně splnit povinnosti spojené s plozením a výchovou dětí, avšak tyto úkoly nelze splnit, nebo jen velmi těžko, jestliže lidé sejdou ze správné cesty a zaslepeně zneužívají prostředků, o nichž jsme se zmiňovali, v rozporu s lidským rozumem a se svou vlastní sociální přirozeností, a tím narušují Boží plány.

SPOLUPRÁCE NÁRODŮ NA SVĚTOVÉ ÚROVNI

Světové rozměry důležitých problémů

200. Vědecký a technický pokrok posiluje v poslední době vztahy mezi jednotlivými státy ve všech oblastech lidského soužití. Vzájemná závislost národů se tím stále zvyšuje.

201. Každý důležitý problém, ať už v oblasti vědy, techniky, hospodářství, politiky nebo kultury, proto velice často přesahuje možnosti jedné jediné země. Tyto problémy mají často mezinárodní, ano světové souvislosti.

202. Jednotlivé státy často nejsou schopny řešit přiměřeně své vlastní problémy samy, třebas vynikají svou kulturou, počtem a pracovitostí svých obyvatel, vyspělým hospodářstvím a přírodním bohatstvím. Jednotlivé státy jsou odkázány na to, aby si vzájemně pomáhaly a doplňovaly se. Mohou si tak zajistit blahobyt, jen když budou mít zároveň na mysli i prospěch jiných zemí. Proto je mezi národy nutná dohoda a spolupráce.

203. Přesvědčení o nutnosti této spolupráce proniká stále více do vědomí jednotlivců i veřejného mínění národů. Přesto se však zdá, že lidé, a zvláště odpovědní státníci, nejsou schopni uskutečnit dohody a spolupráci v rozsahu, který si národy tolik přejí. Není to zaviněno nedostatečnou vyspělostí vědy, techniky a hospodářství, nýbrž nedostatkem vzájemné důvěry. Lidé i státy si navzájem nedůvěřují. Každý se bojí, že druhý se zabývá dobytčnými plány, a čeká jen na příhodný okamžik, aby je provedl. Proto se všichni připravují na obranu a zbrojí, aby, jak tvrdí, odstrašili jiné národy od útoku.

204. A tak se plýtvá lidskými silami a nesmírnými spoustami materiálu, z čehož lidské společnosti vzniká více škody než užitku. Duše lidí i národů sužuje tíseň, která ochromuje podnikavost.

Pohrdání mravním řádem

205. Tento nedostatek vzájemné důvěry lze vysvětlit zcela rozdílným pojetím života, které má vliv na jednání lidí a především odpovědných představitelů států. Někteří z nich úplně popírají existenci opravdového a platného mravního řádu, který přesahuje člověka a hmotný svět a který je bezpodmínečně závazný, všeobecně platný a zahrnuje všechny lidi. Chybí-li však všemi uznávaný právní řád, nemohou se lidé na ničem dokonale a bezpečně shodnout.

206. Je pravda, že všichni mluví o "spravedlnosti" a o "požadavcích spravedlnosti", avšak tyto pojmy nemají pro všechny stejný význam, ba často jich lidé užívají v úplně opačném smyslu. Odvolávají-li se proto odpovědci "vůdcové národů" na "spravedlnost" a na "požadavky spravedlnosti", pak nejenže nejsou zajedno v tom, co těmito pojmy míní, nýbrž často se kvůli nim dostávají do těžkých sporů. Tím rozšiřují mínění, že k ochraně vlastních práv a zájmů není jiného prostředku než násilí, a to je zase pramenem největších zlořádů.

Bůh, základ mravního řádu

207. Má-li se mezi představiteli národů vytvořit a upevnit vzájemná důvěra, musí být na obou stranách uznány a respektovány skutečné zásady mravního řádu.

208. Tento řád má svůj základ jen v Bohu, a jestliže se od Boha odpoutá, nutně se rozpadá. Člověk totiž není jen pouhá bytost tělesná, nýbrž také bytost duchovní, obdařená poznáním a svobodným jednáním. Jeho duch vyžaduje nábožensky podložený mravní řád, který je schopen více než kterákoliv vnější moc nebo vnější zájmy působit na řešení problémů, které existují v životě jednotlivců, společenských skupin, celého národa a mezinárodního společenství.

209. Nechybějí dnes hlasy, které tvrdí, že při takovém rozkvětu věd a techniky člověk už Boha nepotřebuje. Lidské síly prý úplně stačí k dosažení nejvyššího stupně kultury. Ve skutečnosti však právě pokrok vědy a techniky staví člověka před problémy světových rozměrů, které je možno řešit jen tehdy, když všichni uznají autoritu Boha, který stvořil a řídí člověka a celý svět.

210. Zdá se, že pravdivost tohoto tvrzení dokazuje téměř neohraničený rozvoj věd. Mnozí lidé docházejí k přesvědčení, že vědy operující s počtem a mírou sice mohou pozorovat a popisovat přírodní jevy v jejich mnohotvárných proměnách, avšak nemohou pochopit a uspokojivě vysvětlit jejich podstatu. A lidé s hrůzou zjišťují, že nesmírné přírodní síly, které technika objevuje, mohou sloužit pokroku, avšak mohou také vést ke zkáze lidstva. Měli by si proto zapamatovat, že duchovní a mravní hodnoty musí mít přednost před vším ostatním, aby vědecký a technický pokrok nevedl k zániku lidstva, ale k rozvoji civilizace.

211. Mezitím však dochází k tomu, že lidé v bohatších státech pocítují čím dál větší nenasycenost vnějšími statky a opouštějí klamnou myšlenku, že by zde mohli žít v plném štěstí navěky. Současně vzrůstá vědomí osobní důstojnosti a práv člověka a s tím spojené úsilí o nastolení spravedlivějších vztahů mezi lidmi, lépe odpovídajících jejich lidské důstojnosti. To všecko vede lidi k uznání omezenosti vlastních schopností a nabádá je, aby toužili po duchovních hodnotách více než v minulosti. Z těchto důvodů se cítíme oprávněni k naději na bohatou a plodnou spolupráci jak mezi lidmi, tak i mezi národy.

IV. část

Nové uspořádání společenského života v pravdě, spravedlnosti a lásce

Ideologie

212. Vědecký a technický rozvoj mezi lidmi vytvořil a dále vytváří mnoho vztahů a svazků. Jeví se proto jako nutné, aby tyto vztahy byly uspořádány lidštěji a vyrovnaněji, a to jak v jednotlivých zemích, tak i na světové úrovni.

213. Za tím účelem už bylo vymyšleno a sepsáno mnoho teorií. Některé se dávno rozptýlily jako mlha na slunci, další nabyly zcela nové podoby a konečně jiné ztratily v současné době svůj vliv a přitažlivost. Příčinou toho jistě je, že tyto ideologie nechápou celého člověka, nýbrž pouze některé jeho stránky, a často nikoliv ty hlavní. Především přehlízejí jeho nedokonalosti, jako např. bolest a nemoc. Tyto slabosti však nemůže úplně odstranit žádný sebelepší hospodářský řád ani sebedokonalější společenské zřízení. K tomu přistupuje hluboký a neuhasitelný náboženský smysl člověka, který nepotlačí žádné násilí a nezničí žádná prohanost.

214. V dnešní době je dosti rozšířen zcela mylný názor, který chce smysl člověka pro náboženství, vyplývající z jeho přirozenosti, vysvětlit jako nějaký sebeklam nebo výplod obrazotvornosti. Proto musí prý být z lidské duše úplně odstraněn, neboť odporuje duchu naší doby a pokroku lidské civilizace. Avšak právě tato hluboká potřeba náboženství nás přesvědčuje zcela jasně, že člověk je tvorem Božím, a proto k Bohu neodolatelně tíhne, jak to čteme u sv. Augustina: "Pro sebe jsi nás stvořil, Pane, a nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v tobě."^[45]

215. Proto byt' věda a technika pokročí sebevíce, nebude možno na Zemi uskutečnit spravedlnost a mír, dokud lidé znovu nezískají vědomí své důstojnosti jakožto tvorové a děti Boží. Vždyť Bůh je první a poslední důvod všech stvořených věcí. Kdykoliv se člověk odvrací od Boha, stává se postrachem sám sobě i svým bližním. Proto vzájemné vztahy mezi lidmi předpokládají správný vztah lidského svědomí k Bohu, prameni veškeré pravdy, spravedlnosti a lásky.

216. Jistě je všem dostatečně známo, že v mnoha zemích, a dokonce i v těch, které se odedávna honosily vyspělou křesťanskou kulturou, je mnoho našich milovaných bratří a synů už po mnoho let krutě pronásledováno. Při tom vychází najevo jak mravní převaha pronásledovaných, tak i nelidská zrůdnost pronásledovatelů, což mnohé z nich nutí k zamyšlení, i když ještě ne přímo k obrácení na správnou cestu.

217. Největší bláhomostí naší doby je však snaha vybudovat na této zemi pevný a použitelný řád bez nezbytného základu, totiž bez Boha; zvelebovat člověka a přitom tlumit nebo dokonce zhašet jeho touhu po Bohu znamená nechávat vyschnout pramen, z něhož lidská důstojnost pramení a napájí se. Avšak současné události vyvrátily v mnoha lidech klamně naděje a naplnily je hořkým zklamáním. To vše potvrzuje pravdivost slov Písma: "Když nestaví dům Hospodin, marně se lopotí, kdo ho stavějí."^[46]

Trvalá aktuálnost sociální nauky církve

218. Sociální nauka katolické církve je aktuální a bezpochyby platná v každé době.

219. Nejvyšší zásadou této nauky je tvrzení, že jednotliví lidé jsou základem, účinnou příčinou a cílem každého společenského zřízení; lidé od přírody obdařeni společenskou povahou a zároveň povolání k vyššímu řádu, který přirozenost přesahuje a pozvedá.

220. Tento nejvyšší princip je nosný a chrání nedotknutelnou důstojnost lidské osoby. Na jeho základě vybudovala církev, především v posledních sto letech, za spolupráce učenců z řad kněží i laiků, svou rozsáhlou sociální nauku. Podle ní mají být uspořádány lidské vztahy ve shodě s všeobecnými zásadami vyplývajícími z konkrétních okolností a zvláštní povahy každé doby. Tyto normy křesťanské sociální nauky mohou tudíž být přijaty všemi lidmi.

221. Proto je dnes více než kdy jindy zapotřebí tuto nauku dobře poznat a pochopit. Dále však je jí nutno také uskutečňovat, a to způsobem a prostředky, které nejlépe odpovídají místním a dobovým poměrům. Je to těžký, ale velice důležitý úkol. K jeho splnění voláme nejen své syny na celém světě, nýbrž i všechny lidi dobré vůle.

Šíření sociální nauky

222. Především chceme poukázat na to, že sociální nauka katolické církve je podstatnou částí křesťanského učení o člověku.

223. Proto si přejeme, aby této nauce byla věnována stále větší pozornost, aby byla zavedena jako povinný předmět na katolických školách všech stupňů, hlavně však v seminářích. Je nám známo, že v četných církevních ústavech se tak už delší dobu s úspěchem děje. Dále si přejeme, aby byla sociální nauka pojata do programu náboženské výuky ve farnostech a sdruženích laického apoštolátu. Ať je rozšiřována všemi prostředky, které poskytuje moderní doba: v novinách a časopisech, vědeckých spisech i popularizačních publikacích, rozhlasem i televizí.

224. K rozšíření katolické sociální nauky mohou podle našeho mínění značně přispět i naši synové z řad laiků, jestliže si ji především studiem řádně osvojí, budou ji horlivě uvádět ve skutek a přičiní se, aby se s ní seznámili i jiní lidé.

225. Musí být přesvědčeni, že pravdivost a životnost této nauky lze nejlépe dokázat tím, že se ukáže, jak je schopná řešit praktické otázky současného života. Tak se k ní přikloní i ti, kdo ji dosud z neznalosti zamítali, a budou z ní snad také moci čerpat podněty ke své práci.

Výchova k sociální činnosti

226. Sociální nauky musí však být nejen hlásány, nýbrž také uváděny v život. To platí zvláště o sociální nauce církve. Vždyť jejím základem je pravda, cílem spravedlnost a hybnou silou láska.

227. Proto je zvláště důležité, aby naši synové byli o ní poučeni a hlavně také podle ní vychováváni.

228. Má-li být křesťanská výchova úplná, musí obsáhnout všechny oblasti lidského konání. Je tedy třeba, aby byli věřící povzbuzováni, aby své jednání řídili i v oblasti hospodářské a společenské podle nauky církve.

229. Přejít od teorie k praxi je sám o sobě obtížný; ještě nesnadnější bude uskutečňování sociální nauky církve. To je zaviněno nezřízeným egoismem člověka, dále materialistickým světovým názorem, který se dnes šíří ve společnosti, a konečně skutečnou obtížností stanovit, co vyžaduje spravedlnost v konkrétních případech.

230. Proto nestačí nabádat lidi, aby v oblasti hospodářské a společenské jednali podle křesťanských zásad. Je nutno ukázat jim také cesty, s jejichž pomocí mohou své úkoly odpovídajícím způsobem plnit.

231. Tato výchova by však byla ještě stále nedostatečná, kdyby se k úsilí vychovatelovu nepřipojila dobrá vůle vychovávaných k zprostředkování nauky a k praktickému výcviku.

232. Říká se, že správně se lze naučit užívat svobody jen jejím správným užíváním. Právě tak je možno naučit se jednat podle zásad katolické nauky v hospodářské a společenské oblasti jen opravdovým křesťanským jednáním podle této nauky.

Sociální poslání laiků

233. Proto podle našeho názoru připadá při výchově důležitý úkol laickým hnutím. Je to úkolem především těch, kdo si vzali za cíl plnit úkoly současné doby v křesťanském duchu. Zde mají mnozí členové těchto organizací možnost denně se touto činností formovat a k plnění těchto úkolů vést pak lépe i mládež.

234. Považujeme zde za vhodné upozornit všechny, bohaté i chudé, na smysl života, jak ho chápe křesťanská moudrost. Ta bezpodmínečně vyžaduje vůli být střídmy a s pomocí milosti Boží přinášet potřebné oběti.

235. Dnes však bohužel opanovala mnohé lidi touha po požitcích, takže za jediný smysl života považují honbu za rozkoší a nespoutanou žádostivost požitků. Z toho vznikají bezesporu škody pro duši i pro tělo. Už pouhá úvaha lidského rozumu nás přesvědčí, že je moudré udržovat ve všem pravou míru a krotit vášně. Kdo se však na tyto věci dívá ve světle Božího řádu, ví dobře, že poselství Kristova evangelia, učení katolické církve a asketická tradice žádají, abychom umrtvovali nezřízené náklonnosti a s mimořádnou trpělivostí snášeli životní obtíže. Tyto ctnosti umožňují pevnou a vyrovnanou vládu ducha nad tělem a navíc jsou účinným prostředkem k odčinění trestů za hříchy, kterých vyjma Ježíše Krista a jeho neposkvřenou Matku není nikdo uchráněn.

Praktické podněty

236. Příkazy sociální nauky je možno obvykle uskutečňovat postupně ve třech fázích. Nejprve je třeba poznat povahu situace, dále je nutno zhodnotit tuto situaci ve světle těchto zásad, a konečně rozhodnout, co je možno a co nutno podniknout, aby byly dané normy uvedeny ve skutek, jak to žádají okolnosti místa a doby. Tyto tři momenty lze vyjádřit třemi slovy: vidět, soudit, jednat.

237. Bylo by dobré, kdyby se mládež nejen teoreticky naučila tyto zásady, ale také je v určitém daném případě realizovala; ať si nemyslí, že to jsou jen podněty k rozvažování a že není nutno je také uskutečňovat.

238. Při použití těchto zásad se mohou někdy i mezi katolíky dobré vůle vyskytnout různé názory. V takovém případě se musí přesto snažit zachovat vzájemnou úctu ve svých slovech i jednání. Zároveň však musí uvažovat, jak by mohli všichni spolupracovat, a tak zavčas vykonat to, co vyžaduje situace. Musí se pečlivě vyhnout tomu, že by ztráceli síly ustavičnými diskusemi a pod záminkou, že hledají nejlepší řešení, by opomenuli vykonat to, co skutečně mohou, a proto také vykonat mají.

239. Při své hospodářské a sociální činnosti přijdou katolíci často do styku s lidmi jiných životních názorů. V takovém případě musí dávat pozor, aby zůstali věrni svému přesvědčení a nedali se svést ke kompromisům, které by ohrozily plnost víry nebo mravy. Zároveň však musí objektivně uvážit názory jiných lidí, nehledět při všem jen na vlastní užitek, a být ochotni k čestné spolupráci všude tam, kde běží o věci svou podstatou dobré nebo o takové, které mohou k dobru vést.

Jestliže v takových záležitostech zasáhla církevní autorita svými pokyny a předpisem, pak je samozřejmé, že se katolíci musí bez váhání takovým rozhodnutím řídit. Církev má totiž nejen povinnost bdít nad zásadami víry a mravů, nýbrž také právo vyslovit se závazně tam, kde jde o konkrétní uskutečňování těchto zásad.

Spravedlnost a věrnost zásadám

240. Tyto naše zásady, týkající se výchovy, musí být uváděny v život. To platí především pro naše syny z řad laiků, protože právě jejich činnost záleží v utváření pozemského života a v zakládání různých zařízení, která k tomuto cíli směřují.

241. Při plnění tohoto důležitého úkolu musí být katoličtí laici nejen odborně na výši, ale musí přizpůsobovat své jednání povaze cílů, jichž chtějí dosáhnout; a konečně musí svou činnost podřizovat zásadám a požadavkům sociální nauky církve. Její moudrosti mohou upřímně důvěřovat a uposlechnout jejích rad jako děti svou matku.

At' si dobře uvědomí, že nesplní svoji povinnost, nebudou-li se ve svém životě věrně držet zásad a požadavků sociální nauky, kterou církev hlásá a my potvrzujeme. To by mohlo ohrozit i práva jiných lidí. Dokonce by mohla být podlomena důvěra v tuto nauku, protože by se tak mohla zdát snad velmi dobrá, ale neschopná k praktickému použití v životě.

Vážné nebezpečí

242. Jak jsme už řekli, dnešní člověk důkladně a obsáhle prozkoumal přírodní zákony a vyrobil si nástroje, aby mohl přírodní síly ovládnout, a skutečně dosáhl obdivuhodných úspěchů a dosahuje jich nadále. Avšak ve snaze zmocnit se vnějších věcí a přetvořit je upadá v nebezpečí, že sám zakrní a oslabí své duševní i tělesné síly. Už náš předchůdce Pius XI. si na to stěžoval v encyklice *Quadragesimo anno*: "Tělesná práce, kterou Bůh v otcovské prozřetelnosti i po dědičném hříchu určil k tělesnému i duševnímu blahu lidí, se stává stále více pramenem mravní zkázy. Mrtvá hmota opouští továrny zušlechtěna, ale lidé se tam kazí a znehodnocují."^[47]

243. Podobně Pius XII. právem tvrdí, že naše doba se liší od jiných nápadným protikladem mezi obrovským pokrokem vědy a techniky na jedné straně a tím, že člověk ztratil smysl pro svou důstojnost, na straně druhé. Naše doba totiž "považuje za svůj první a neskrývaný úkol proměnit člověka v obra ve fyzickém světě na útraty jeho ducha, který se stává trpaslíkem v řádu nadpřirozeném"^[48].

244. V naší době se ve velkých rozměrech opakuje to, co starozákonní žalmista vyčítá modloslužebníkům: že totiž lidé při své činnosti často zanedbávají sami sebe a obdivují své výkony do té míry, že z nich činí své modly: "Jejich modly jsou stříbro a zlato, dílo lidských rukou."^[49]

Uznání a respektování pravého řádu hodnot

245. V rámci pastýřské péče o všechny lidi nabádáme důrazně naše syny, aby při plnění svých úkolů a v úsilí o dosažení vytčených cílů nenechávali umrtvit vědomí svých povinností a nezapomínali na pravý řád hodnot.

246. Církev vždy jasně učila, že vědecký a technický pokrok a s ním spojený blahobyt představují skutečné hodnoty, a proto jsou známkou rozvoje lidské kultury. Avšak zároveň církev učí, že tyto hodnoty musí být posuzovány podle toho, čím opravdu jsou, totiž jako prostředky, které slouží člověku, aby snadněji dosáhl svého nejvyššího cíle, to je své dokonalosti v řádu přirozeném i nadpřirozeném.

247. Proto si snažně přejeme, aby naši synové měli vždy na paměti slova božského Učitele: "Neboť co prospěje člověku, když získá celý svět, ale ztratí svou duši? Nebo jakou dá člověk náhradu za svou duši?"^[50]

Neděle a svátky

248. S tímto napomenutím úzce souvisí připomínka církve k svátečnímu klidu.

249. Aby chránila důstojnost člověka, tvora Božího s duší stvořenou k Božímu obrazu, trvala církev v každé době na tom, aby člověk svědomitě zachovával třetí Boží přikázání: "Pomni, abys den sváteční světil!"^[51]

Bůh má právo a moc nařídít lidem, aby každý sedmý den náležitě a důstojně uctívali věčného Boha, aby přerušili každodenní práci, pozvedli svého ducha k nebeským hodnotám, prozpytovali hlubiny svého svědomí a uvážili, jak na tom jsou s nezbytným a posvátným vztahem vůči Bohu.

250. Avšak také člověk má právo i potřebu, aby čas od času přerušil svoji práci, dopřál po tvrdé námaze tělu odpočinku a správně se uvolnil. Musí se též věnovat rodinnému společenství, jež potřebuje důvěrné pohody a radostné pospolitosti svých členů.

251. Svorně tedy žádají víra, mravní řád a péče o zdraví určitou dobu odpočinku. Katolická církev zvolila proto již před staletími jako den odpočinku pro věřící neděli a zavazuje je v tento den k účasti na mši svaté, v které se obnovuje památka našeho vykoupení Bohem a zároveň se dostává věřícím jeho plodů.

252. S velkou bolestí a nesouhlasem pozorujeme nedbalost mnoha lidí, kteří se často tímto posvátným zákonem neřídí, třebas nemají přímo v úmyslu jej přestupovat. Tím jsou nutně poškozováni na duši i na těle především nám zvláště drazí dělníci.

253. V zájmu duchovního a tělesného blaha všech a současně samotným slovem Božím vyzýváme proto všechny, vedoucí státníky, zaměstnavatele i zaměstnance, aby zachovávali toto přikázání Boží i katolické církve. Ať jsou si vědomi, že za to nesou odpovědnost před Bohem i před lidskou společností.

Křesťanská služba ve světě

254. Bylo by omylem z předchozích pokynů vyvozovat, že naši synové, především z řad laiků, budou jednat moudře, když se jako křesťané budou méně zabývat záležitostmi tohoto světa. Opakujeme důrazně, že jejich angažovanost musí být den ze dne větší a silnější.

255. Vždyť i Kristus Pán ve své slavnostní modlitbě za jednotu své církve prosil takto Otce za své učedníky: "Neprosím, abys je ze světa vzal, ale abys je zachránil od Zlého."^[52] ať si tedy nikdo pošetile nemyslí, že vlastní duchovní zdokonalování a všední pozemská práce jsou ve vzájemném rozporu. Obojí je možno dobře sloučit, takže by se nikdo neměl domnívat, že se musí nezbytně stranit pozemských záležitostí, aby mohl usilovat o křesťanskou dokonalost, ani se nemusí obávat, že tato činnost musí ohrozit jeho lidskou a křesťanskou důstojnost.

256. Ve skutečnosti se úplně shoduje s plány božské prozřetelnosti, jestliže se lidé vzdělávají a zdokonalují svou každodenní práci, kterou musí téměř všichni věnovat záležitostem čistě pozemským. Z tohoto důvodu stojí církev v dnešní době před nesnadným úkolem sladit moderní kulturu se zásadami opravdové humanity a učením evangelia. To od církve očekává sama současná doba; zdá se dokonce, že doba naléhavě vyžaduje nejen dosahování vyšších cílů, ale také aby bez vlastní škody zajistila, čeho již bylo dosaženo. K tomuto úkolu vyžaduje církev účinnou podporu především od laiků. Ti musí tedy vidět ve své práci službu bližním ve spojení s Bohem skrze Krista a k jeho větší slávě, jak to žádá svatý Pavel: "Ať jíte, ať pijete nebo cokoli jiného děláte, všechno dělejte k Boží oslavě."^[53] "Cokoli mluvíte nebo konáte, všechno dělejte ve jménu Pána Ježíše a skrze něho děkujte Bohu Otci."^[54]

257. Lidská činnost a podmínky tohoto života napomáhají také rozvoji ducha a věčné blaženosti člověka; je tedy třeba mít za to, že jistě jsou nadány dostatečně účinnou mocí, aby mohly dosáhnout toho, k čemu svou povahou bezprostředně směřují. V každé době platí totiž důležité zaslíbení božského učitele: "Nejprve tedy hledejte Boží království a jeho spravedlnost, a to všechno vám bude přidáno."^[55] Neboť ten, kdo se stal "světlem v

Pánu^[56] a žije jako "syn světla"^[57], může bezpochyby lépe posoudit, co vyžaduje spravedlnost v různých oblastech lidské činnosti. To platí také o těch oblastech, v nichž nezřízená láska k sobě, národu a rase zachvacuje široké vrstvy a znesnadňuje úspěch. Kdo se dá vést křesťanskou láskou, nutně miluje i jiné lidi a pociťuje jejich potřeby, bolesti a radosti jako své vlastní. Jeho činnost, ať se už děje kdekoliv, je vždy plná síly, radosti, plná lidskosti a úsilí o dobro jiných. Vždyť "láska je shovívavá, láska je dobrosrdečná, nezávidí, láska se nevychloubá, nenadýmá, nedělá, co se nepatří, nemyslí jen a jen na sebe, nerozčiluje se, zapomíná, když jí někdo ublíží, má zármutek, když se dělá něco špatného, ale raduje se, když lidé žijí podle pravdy. (Láska) všechno omlouvá, všemu věří, nikdy nad ničím nezoufá, všechno vydrží"^[58].

Živé údy tajemného Těla Kristova

258. Nemůžeme ukončit tuto encykliku, aniž vás, ctihodní bratři, neupomeneme na důležitou pravdu katolické víry, že jsme údy tajemného Těla Kristova, to je církve: "Jako tělo je pouze jedno, i když má mnoho údů, ale všechny údy těla, přestože je jich mnoho, tvoří dohromady jediné tělo, tak je tomu také u Krista."^[59]

259. Proto důtklivě nabádáme všechny naše syny z řad kněží i laiků, aby si byli vědomi své vznešené důstojnosti, která plyne z jejich spojení s Kristem jako větví s vinným kmenem podle slov: "Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti"^[60], a z povolání k účasti na jeho božském životě. Jsou-li tedy věřící při své práci ve světě celým srdcem spojeni s božským Spasitelem, pak je jejich práce v určitém smyslu pokračováním jeho práce a z ní čerpá svou osvobozující sílu a účinnost. "Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese mnoho ovoce."^[61]

Tato lidská práce pak sama sebe převyšuje a zušlechťuje tak, že člověka, který ji koná, vnitřně zdokonaluje a pomáhá předat požehnání křesťanského vykoupení jiným lidem a rozšířit je na všechny. Tak působí křesťanská nauka jako kvas evangelia, který proniká organismus společnosti, v které žijeme a pracujeme.

260. Uznáváme, že naše doba je postižena těžkými omyly a trpí velkými nepořádky. Avšak právě v této době se otvírají aktivním křesťanům nesmírné možnosti apoštolského působení, které nás opravňují k velkým nadějím.

261. Ctihodní bratři a milovaní synové! Vycházejíce z památné encykliky Lva XIII., probrali jsme spolu rozmanité závažné otázky života dnešní společnosti. Prosíme vás naléhavě, abyste o zásadách a požadavcích, které jsme zde uvedli, nejen důkladně uvažovali, nýbrž také podle svých sil pomáhali k jejich uskutečňování. Jestliže tak každý z vás s odvahou učiní, bude to velký přínos k upevnění království Kristova na zemi, "království pravdy a života, království svatosti a milosti, království spravedlnosti, lásky a pokoje"^[62]. Pak jednou přejdeme do nebeské blaženosti, pro kterou nás Bůh stvořil a po níž celým srdcem dychtíme.

262. Vždyť je to nauka všeobecné a apoštolské církve, Matky a Učitelky všech národů. Její světlo ozařuje, zaněcuje a zapaluje. Její hlas, plný nebeské moudrosti, se obrací do všech dob. Její síla nabízí správné a účinné léky pro rostoucí potřeby lidstva, pro starosti a útrapy tohoto pomíjivého života. S jejím hlasem se spojuje v podivuhodném souladu prastará modlitba žalmisty, která neustále posiluje a pozvedá naše srdce: "Kéž mohu slyšet, co mluví Hospodin, Bůh: jistě mluví o pokoji pro svůj lid a pro své svaté a pro ty, kdo se k němu obracejí srdcem. Jistě je blízko jeho spása těm, kteří se ho bojí, aby sídlila jeho velebnost v naší zemi. Milosrdenství a věrnost se potkají, políbí se spravedlnost a pokoj. Věrnost vypučí ze země, spravedlnost shlédne z nebe. Hospodin též popřeje dobro a naše země vydá plody. Spravedlnost bude ho předcházet a spása mu půjde v patách."^[63]

263. Ctihodní bratři, tímto přáním zakončujeme tuto encykliku, k níž se dlouho upínala naše péče o celou církev. Činíme to samozřejmě proto, aby božský Spasitel, jehož "nám Bůh poslal

jako (dárce) moudrosti, spravedlnosti, posvěcení a vykoupení"^[64], ve všem a nade vším po všechny věky panoval a vítězil; činíme to také proto, aby nastal spravedlivý sociální řád a všechny národy aby v něm dosáhly blahobytu, radosti a míru.

264. Jako znamení těchto přání a důkaz naší otcovské přízně udělujeme vám, ctihodní bratři, všem věřícím svěřeným vaší péči, a především těm, kdo se ochotně dají do práce podle našich pokynů, z celého srdce v Pánu apoštolské požehnání.

Dáno v Římě u Svatého Petra 15. května 1961, v třetím roce našeho pontifikátu.

Papež Jan XXIII.

^[1] Tim 3,15

^[2] Jan 14,6

^[3] Jan 8,12

^[4] Mk 8,2

^[5] Acta Leonis XIII, XI, 1891, s. 97-144

^[6] *Rerum novarum*, 13: Acta Leonis XIII, XI, 1891, s. 107

^[7] Sv. Tomáš Akvinský, *De regimine principum* I,15

^[8] 65: AAS 23 (1931), s. 185

^[9] Srov. *Quadragesimo anno*, 39: s. 189

^[10] Tamtéž, 74: s. 177-228

^[11] Tamtéž, 65: s. 199

^[12] Tamtéž, 109: s. 200

^[13] Tamtéž, 109: s. 201

^[14] Tamtéž, 105: s. 210

^[15] Pius XI., enc. *Quadragesimo anno*, 109: s. 211

^[16] Svatodušní poselství z 1. června 1941: AAS 33 (1941) s. 196

^[17] Tamtéž, s. 197

^[18] Tamtéž, s. 196

^[19] Tamtéž, s. 198

^[20] Tamtéž, s. 199

^[21] Tamtéž, 5. 201

^[22] Tamtéž, s. 202

^[23] Svatodušní poselství Pia XII. z 1. června 1941, s. 203

^[24] *Quadragesimo anno*, 80: AAS 23 (1931), s. 203

^[25] Tamtéž, 79: s. 203

^[26] Srov. tamtéž, 136-137: s. 222a

^[27] Svatodušní poselství z 1. června 1941: AAS 33 (1941), s. 200

^[28] *Quadragesimo anno*, 53: AAS 23 (1931), s. 195

- ^[29] Tamtéž, 61: s. 198
- ^[30] Rozhlasové poselství z 1. září 1944: AAS 36 (1944), s. 254
- ^[31] Projev z 8. října 1956: AAS 48 (1956), s. 799-800
- ^[32] Rozhlasové poselství z 1. září 1944: AAS 36 (1944), s. 253
- ^[33] Vánoční poselství z 24. prosince 1942: AAS 35 (1943), s. 17
- ^[34] Tamtéž, s. 20
- ^[35] Pius XI., enc. *Quadragesimo anno*, 114: AAS 23 (1931), s. 214
- ^[36] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 19: Acta Leonis XIII, XI (1891), s. 114
- ^[37] Mt 6 19-20
- ^[38] Mt 25,40
- ^[39] *Quadragesimo anno*, 75: AAS 23 (1931), s. 202
- ^[40] Projev z 3. května 1959: AAS 52 (1960), s. 465
- ^[41] 1 Jan 3,16-17
- ^[42] Encyklika *Summi Pontificatus*: AAS 31 (1939), s. 428-429
- ^[43] Gn 1,28
- ^[44] Tamtéž
- ^[45] Sv. Augustin, *Vyznání* I,1
- ^[46] Ž 127,1
- ^[47] *Quadragesimo anno*, 135: AAS 23 (1931), s. 221a
- ^[48] Vánoční rozhlasový projev r. 1953: AAS 46, s. 10
- ^[49] Ž 115,4
- ^[50] Mt 16,26
- ^[51] Ex 20,8
- ^[52] Jan 17,15
- ^[53] 1 Kor 10,31
- ^[54] Kol 3,17
- ^[55] Mt 6,33
- ^[56] Ef 5,8
- ^[57] Tamtéž
- ^[58] 1 Kor 13,4-7
- ^[59] 1 Kor 12,12
- ^[60] Jan 15,5
- ^[61] Tamtéž
- ^[62] Mešní preface ze svátku Krista Krále
- ^[63] Ž 85,9-14
- ^[64] 1 Kor 1,30